

2023-01

þÿ ÿ¹ ã Ç - ã µ¹ â • » » ¬ ´ ± â^{0 ± 1} ¢ ¿ Å Á
þÿ ± À Ì Ä ¿ 2010 - É Â ã ® ¼ µ Á ± : —
þÿ ¿ Á¹ ¿ , - Ä · ã · Ä É ½ , ± » ± ã ã[−] É ½ ¶
þÿ Ä ¿ ´[−] 0 ± 1 ¿ Ä É ½ Å ´ ¬ Ä É ½

þÿ ´ À ¿ ã Ä ¿ » ¬⁰ · â , ´ ½ Ä î ½¹ ¿ â

þÿ œ µ Ä ± À Ä Å Ç^{1 ± 0} Ì Á Ì³ Á ± ¼ ¼ ± "¹ µ , ½ î ½ £ Ç - ã µ É ½ , £ Ä Á ± Ä ·^{3 1 0} ® â^{0 ± 1} ´ ã Æ ¬ » µ^{1 ± 0} Á
þÿ š ¿^{1 ½} É ½^{1 0} î ½ • À¹ ã Ä · ¼ î ½ , ¢ µ Ç ½ î ½^{0 ± 1} ´ ½ , Á É À¹ ã Ä^{1 0} î ½ £ À ¿ Å ´ î ½ , ± ½ µ À¹ ã Ä ®

<http://hdl.handle.net/11728/12434>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΟΝΑΔΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας από το 2010 έως
σήμερα: Η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών και το
δίκαιο των υδάτων**

Αποστολάκης Αντώνιος

Ιανουάριος 2023

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΟΝΑΔΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας από το 2010 έως
σήμερα: Η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών και το
δίκαιο των υδάτων**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς
Σχέσεις, τη Στρατηγική και την Ασφάλεια στο
Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

Αποστολάκης Αντώνιος

Ιανουάριος 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Αποστολάκης Αντώνιος, 2023**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει
απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του
Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Αποστολάκης Αντώνιος

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας από το 2010 έως σήμερα: Η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών και το δίκαιο των υδάτων

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Αποστολάκης Αντώνιος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας από το 2010 έως σήμερα: Η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών και το δίκαιο των υδάτων», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στην κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων του χρονικού διαστήματος από το 2010 έως σήμερα, οι οποίες δεν επέτρεψαν στην Ελλάδα και την Τουρκία να διευθετήσουν το ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών τους στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου αποτελεί την καινοτομία της παρούσας εργασίας λόγω της μελέτης των εσωτερικών κρίσεων εντός του μεταβαλλόμενου διεθνούς σκηνικού της περιόδου αυτής. Όσον αφορά, τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, πρόκειται για μια βιβλιογραφική έρευνα, η οποία δεν παραθέτει δεδομένα διαφόρων δημοσιεύσεων, αλλά συσχετίζει δεδομένα για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Το ερευνητικό ερώτημα “ποια είναι τα επικρατέστερα αίτια αναφορικά με τη μη διευθέτηση του ζητήματος στην οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο χρονικό διάστημα μετά το 2010 μέχρι και σήμερα” απαιτεί την ξεχωριστή ανάλυση κάθε αιτίου σε ξεχωριστό κεφάλαιο για την ερμηνεία των γεγονότων και την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Το πιο σημαντικό εύρημα που προέκυψε από την μελέτη είναι η ανάγκη διατήρησης από την ελληνική διπλωματία μίας σταθερής στρατηγικής, η οποία να στοχεύει στη λήψη δραστικών αποφάσεων χωρίς την απώλεια των εθνικών συμφερόντων. Μάλιστα, από την μελέτη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο υπό εξέταση διάστημα, έγινε κατανοητή η προσπάθεια άσκησης πίεσης στην Τουρκία, χωρίς όμως κάποια συμφωνία ή θετική εξέλιξη. Το γενικό συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγει η συγκεκριμένη εργασία, είναι ότι παρόλο που τα δύο κράτη επιζητούν την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών για την αποκόμιση κέρδους, τη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα οι συνθήκες δεν επέτρεψαν τη διευθέτηση. Στη μη διευθέτηση συντέλεσαν εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις των δύο κρατών, καθώς και επιμέρους χειρισμοί που είχαν στόχο την προστασία των αντικρουόμενων εθνικών τους συμφερόντων.

Λέξεις κλειδιά

Χωρικά ύδατα, Διεθνές Δίκαιο, Υφαλοκρηπίδα, Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας, Αιγαίο Πέλαγος, Ανατολική Μεσόγειος Θάλασσα

Abstract

This thesis aims to understand the particularities of the period from 2010 to the present, which did not allow to Greece and Turkey to settle the issue of the delimitation of their maritime zones during this period. The selection of this time period is the novelty of this paper due to the study of internal crises within the changing international setting of this period. As for, the methodology followed, it is a literature survey, which does not only cite data from different publications, but correlates data to draw conclusions. The research question "what are the most prevalent causes regarding the non-settlement of the issue in the delimitation of the maritime zones between Greece and Turkey in the period after 2010 until today" requires the separate analysis of each cause in a separate chapter for the interpretation of the events and the drawing of conclusions.

The most important finding that emerged from the study is the need for Greek diplomacy to maintain a stable strategy, which aims at making drastic decisions without losing national interests. In fact, the study of Greek foreign policy in the period under review revealed an effort to exert pressure on Turkey, but without any agreement or positive development. The general conclusion, to which this paper comes to, is that although both states seek the delimitation of maritime zones for gain, in the second decade of the 21st century conditions did not allow a settlement. Internal and external factors influencing the decisions of the two states, as well as individual manipulations aimed at protecting their conflicting national interests, contributed to the non-settlement.

Keywords

Aegean Sea, Territorial waters, Exclusive Economic Zone, International Law, International Law, Exclusive Economic Zone, Eastern Mediterranean Sea

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Περιεχόμενα	6
Κεφάλαιο 1ο: Εισαγωγή	7
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	10
Κεφάλαιο 2ο: Η μη συγκλίνουσα επιχειρηματολογία των δύο κρατών βάσει του νομικού πλαισίου	12
Κεφάλαιο 3ο: Οι συμφωνίες οριοθέτησης των ΑΟΖ ως ένδειξη της ρευστότητας των σχέσεων μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου	19
3.1 Συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου	20
3.2 Συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης	21
3.3 Συμφωνίες μεταξύ άλλων κρατών της Μεσογείου	23
Κεφάλαιο 4ο: Αναποτελεσματική η στρατηγική της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής	25
Κεφάλαιο 5ο: Η επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στη διαδικασία οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών	34
Κεφάλαιο 6ο: Κρίση στην ασφάλεια της Τουρκίας	37
Κεφάλαιο 7ο: Αμφισβητήσιμη αξία του ορυκτού πλούτου της διεκδικούμενης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου	41
Κεφάλαιο 8ο: Συμπεράσματα	43
Βιβλιογραφία	47
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	47
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	51

Κεφάλαιο 1ο: Εισαγωγή

Ανατρέχοντας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις τον τελευταίο περίπου μισό αιώνα η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν βρεθεί ουκ ολίγες φορές στα πρόθυρα της ένοπλης σύρραξης –με τα δύο κράτη μέχρι στιγμής να έχουν περιοριστεί κατά βάση σε επίσημες ανακοινώσεις των ηγετών τους. Αποκορύφωμα της διένεξης μεταξύ των δύο κρατών υπήρξαν οι εξής κρίσεις : του 1987 όπου η Ελλάδα αποφάσισε να ξεκινήσει γεωτρήσεις σε αμφισβητούμενα ύδατα στα περίχωρα της Θάσου, του 1996, όπου με αφορμή την προσάραξη πλοίου στις βραχονησίδες των Ιμίων, έλαβε χώρα αμφισβήτηση της Ελληνικής θαλάσσιας κυριαρχίας σχετικά με την άσκηση της κυριαρχίας στα ύδατα της Μεσογείου θάλασσας. Βέβαια, η οριοθέτηση των θαλάσσιων περιοχών που περιβάλλουν τις ακτογραμμές των παράκτιων κρατών και η εξασφάλιση της άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων επί των ζωνών αυτών συνιστά θέμα συζήτησης μεταξύ πολλών γειτονικών κρατών παγκοσμίως τα τελευταία χρόνια και δεν αφορά μόνο την Ελλάδα και την Τουρκία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην περιοχή μας είναι οι συμφωνίες μεταξύ Ελλάδας - Αιγύπτου και Τουρκίας – Λιβύης. Στις περιπτώσεις αυτές τέσσερα κράτη επιζητούν μερίδιο στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες που τους αναλογούν στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η εργασία εστιάζει στην χρονική περίοδο από το 2010 μέχρι και σήμερα και πρωτίστως επιμένει στην εξέταση των γεγονότων μεταξύ των δύο κρατών –γεγονότων που επηρεάζονται έμμεσα και από το διεθνές γίνεσθαι. Αξίζει να σημειωθεί ότι το διάστημα που μελετάται παρουσιάζει ιδιαιτερότητες για πολλούς λόγους, όπως η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και η οριακή αποφυγή θερμού επεισοδίου το φθινόπωρο του 2020 (κάτι που είχε να συμβεί από το 1996 στα Ίμια). Ακόμα, η Τουρκία διήλθε από δύο σημαντικές κρίσεις, αυτή των προσφυγικών ροών από τη Συρία και του πραξικοπήματος του 2016.

Η ανάγκη κατανόησης και μελέτης των ιδιαίτερων γεγονότων και των αιτιών που τα προκάλεσαν της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ώθησε και στην εκπόνηση της ερευνητικής εργασίας. Το αντικείμενο της έρευνας είναι αφενός η ανάπτυξη και η ανάλυση των διαφορών των δύο κρατών σε συνάρτηση με την έκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων και την Αποκλειστική Οικονομική τους Ζώνη στο Αιγαίο και την Μεσόγειο θάλασσα από νομικής πλευράς και αφετέρου η ικανότητα της Ελλάδας να κάνει ισχυρά βήματα προόδου στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών της. Η ερευνητική στόχευση της εργασίας είναι η αναζήτηση των επικρατέστερων αιτιών αναφορικά με την μη διευθέτηση του ζητήματος στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών μεταξύ Ελλάδας

και Τουρκίας στο χρονικό διάστημα μετά το 2010 μέχρι και σήμερα. Βέβαια, η εκπλήρωση αυτής της ερευνητικής στόχευσης απαιτεί την παρουσίαση των δικαιωμάτων των δύο κρατών υπό το πρίσμα των εθνικών τους συμφερόντων, καθώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με τρίτα κράτη. Απώτερος σκοπός της εργασίας δεν είναι η ιστορική παρουσίαση γεγονότων, αλλά η ερμηνεία αυτών, έχοντας ως βάση το Διεθνές Δίκαιο και τις μεταβαλλόμενες σχέσεις με τα υπόλοιπα κράτη.

Εφόσον το θέμα της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών είναι αυτό που μελετάται στην συγκεκριμένη εργασία είναι λογικό η έρευνα να τοποθετείται χωρικά στο Αιγαίο Πέλαγος και γενικότερα στην Μεσόγειο Θάλασσα. Δεδομένου ότι η εργασία αφορά στην έρευνα, μελέτη και εξέταση αναφορικά με την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου Πελάγους, η ιδιαιτερότητα της περιοχής σχετίζεται με την ύπαρξη πολλών διάσπαρτων νησιών, τα οποία δίνουν ορισμένα δικαιώματα στην Ελλάδα εκμετάλλευσης της θαλάσσιας περιοχής βάσει του Διεθνούς Δικαίου. Το γεγονός ότι οι περιοχές αυτές επηρεάζουν τις δυνατότητες εκμετάλλευσης από την Τουρκία, αν και κοντά σε αυτή, δεν επιτρέπουν την ειρηνική οριοθέτηση μέχρι σήμερα. Εξαιτίας της γεωγραφικής του μορφής, το Αιγαίο είναι το σταυροδρόμι της σύνδεσης της Ανατολικής Ευρώπης με τις διεθνείς αγορές και συγχρόνως το πέρασμα προς τον Εύξεινο Πόντο¹. Αποτελεί, ακόμα, μέρος της Ανατολικής Μεσογείου και σύμφωνα με τις διατάξεις των Συμβάσεων για το Δίκαιο της Θάλασσας αποτελεί μία εξαιρετικά μεγάλη πηγή υποθαλάσσιων υδρογονανθράκων². Αυτό το γεωγραφικό πλεονέκτημα, αποτελεί το μήλο της έριδος για τις δύο χώρες, το οποίο η Τουρκία δεν θέλει να χάσει η Τουρκία, και απειλεί την Ελλάδα με πόλεμο, αν κάνει χρήση του νομίμου δικαιώματος στην επέκταση των χωρικών υδάτων στα δώδεκα ναυτικά μίλια.

Δεν είναι όμως μόνο η Τουρκία που δείχνει έμπρακτο ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο γεωγραφικό πλεονέκτημα. Στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου υπάρχουν, όμως, και άλλα κράτη, όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ και η Κύπρος, με αντικρουόμενα συμφέροντα που διεκδικούν μερίδιο στα κέρδος στην Ανατολική Μεσόγειο γεγονός το οποίο έχει ως απόρροια να περιπλέκεται το σκηνικό. Ο μόνιμος φόβος που προκαλεί ο τούρκικος αναθεωρητισμός λειτουργεί ως αποσταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή. Από τη μεριά της Τουρκίας, η επιθετική ρητορική, οι

¹ Καρλ Μ., (1985), *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα*, (μτφρ. Κονδύλης Π.), Εκδόσεις Γνώση.

² Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

εσωτερικές διαμάχες, η ηγεμονική συμπεριφορά προς τους γείτονές της και η υποτίμηση της τούρκικης λίρας δημιουργούν ένα ανασφαλές σκηνικό στην περιοχή³.

Συνοψίζοντας τις παραπάνω παραγράφους, η πρωτοτυπία και η προσφορά της παρούσας μελέτης επικεντρώνεται στην αναζήτηση των επικρατέστερων αιτιών για τη μη διευθέτηση της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μέσω της μελέτης των εσωτερικών κρίσεων εντός του διεθνώς μεταβαλλόμενου σκηνικού στη χρονική περίοδο μετά το 2010. Μέσω του εμπλουτισμού σε γνώση και τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, η συνεισφορά και η καινοτομία της έρευνας είναι η μελέτη των περιορισμών που είχαν τα δύο κράτη, λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι δεν επέτρεψαν τη συνθηκολόγηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Μετά το κεφάλαιο της εισαγωγής της εργασίας, στο δεύτερο κεφάλαιο θα περιγραφούν οι διαφορετικές θέσεις των δύο κρατών σχετικά με τα δικαιώματά τους βάσει του νομικού καθεστώτος. Από την μελέτη των θέσεων των δύο κρατών προκύπτει ότι η έλλειψη συμφωνίας σχετίζεται με τη διαφορετική ερμηνεία των διατάξεων του Διεθνούς Δικαίου από κάθε κράτος, η οποία περιγράφει την επιχειρηματολογία σύμφωνα με τα εθνικά τους συμφέροντα.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας θα αναλυθεί το περιεχόμενο των συμφωνιών και οι συμφωνίες των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου στο ζήτημα της οριοθέτησης, στο πλαίσιο της ανάδειξης της ρευστότητας των σχέσεων των εμπλεκόμενων μερών και των αλληλοεξαρτώμενων συμφερόντων τους, η οποία περιορίζει τη δυνατότητα δραστηκών αποφάσεων από τα εμπλεκόμενα μέρη. Οι βασικότερες συμφωνίες της περιόδου που μελετάται είναι μεταξύ Ελλάδας - Αιγύπτου και Τουρκίας - Λιβύης.

Στο τέταρτο μέρος της εργασίας θα γίνει αναφορά στις ενέργειες της Ελλάδας στο εξεταζόμενο διάστημα σχετικά με τη διευθέτηση του ζητήματος της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών, με σκοπό να γίνει σαφές ότι η στρατηγική της Ελλάδας δεν ήταν επαρκής για την επίτευξη του στόχου της.

Στο πέμπτο μέρος θα εξεταστεί η επίδραση που είχε η ελληνική οικονομική κρίση στη διαπραγμάτευση της οριοθέτησης με την Τουρκία. Σκοπός είναι η περιγραφή των επιπλέον εμποδίων που έθεσε η οικονομική κρίση στη χάραξη της ελληνικής πολιτικής κατά την οριοθέτηση την περίοδο που μελετάται.

³ Ροζάκη Χ.: (1991), Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση. Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα στο *Οι ελληνοτουρκικές Σχέσεις: 1923 - 1987*, Εκδόσεις Γνώση.

Στο έκτο κεφάλαιο θα ερευνηθεί η κρίση εσωτερικής ασφάλειας της Τουρκίας λόγω της προσφυγικής κρίσης και του πραξικοπήματος, γεγονότα τα οποία αξιολογήθηκαν κατά προτεραιότητα.

Το τελευταίο κεφάλαιο, πριν την εξαγωγή συμπερασμάτων, αξιολογεί ως παράγοντα μη διευθέτησης της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών την μη ανακάλυψη μέχρι τώρα ορυκτού πλούτου υψηλής αξίας στην διεκδικούμενη περιοχή.

Η παρούσα εργασία προφανώς δεν μπορεί να καλύψει όλα τα επιμέρους ζητήματα των σχέσεων των δύο εξεταζόμενων κρατών, αλλά αποτελεί μία εισαγωγική βάση για περαιτέρω έρευνα στο συνεχώς μεταβαλλόμενο σκηνικό της ελληνοτουρκικής διαμάχης στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Μία παρατήρηση που ακούγεται αρκετά συχνά είναι αυτή της Α. Στρατή⁴ – την οποία επιμερίζεται και ο Α. Συρίγος⁵ είναι ότι – η Ελλάδα πρέπει να επεκτείνει τη δικαιοδοσία της στο μέλλον, αφού κινδυνεύει να γίνει το μοναδικό κράτος παγκοσμίως χωρίς θεσπισμένη Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και με περιορισμένο εύρος χωρικών υδάτων. Συγκεκριμένα ο Α. Συρίγος το 2015 αναφέρει ορισμένους λόγους, για τους οποίους η Ελλάδα θα είχε κέρδος από την κήρυξη της ΑΟΖ, όμως δεν δίνει έμφαση στο ερώτημα αν θα πρέπει να υλοποιηθεί η κήρυξη, αλλά, σύμφωνα με τον ίδιο, η Ελλάδα, αφού την υλοποιήσει, πρέπει να δώσει βάση στην εφαρμογή της και στην υιοθέτηση μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας με προτεραιότητα τη θαλάσσια ρύπανση και την αλιεία. Εκφράζει, όμως, την αμφιβολία σχετικά με το αν με την ανακήρυξη της από την Ελλάδα θα επιλυθούν οι ελληνοτουρκικές διαφορές, δεδομένου ότι η κήρυξη της ΑΟΖ δεν θα λύσει το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας. Τέλος, τόσο ο Ε. Βενιζέλος⁶ όσο και ο Γ. Χατζηθεοφάνους⁷ επισημαίνουν την ανάγκη ύπαρξης στρατηγικής για την Ελλάδα, η οποία θα έχει στόχο την εφαρμογή εξωτερικής πολιτικής για να διαμορφώσει τις εξελίξεις. Σύμφωνα με τον πρώτο, μάλιστα, αν δεν υλοποιηθεί τέτοιου είδους στρατηγική, η Ελλάδα θα βρίσκεται σε αμυντική στάση και απλά θα αντιμετωπίζει τις κρίσεις.

⁴ Στρατή, Α. (2012), *Ελληνικές Θαλάσσιες ζώνες και οριοθέτηση με γειτονικά κράτη*, Κεφάλαιο 6, Εκδότης Νομική Βιβλιοθήκη, .

⁵ Συρίγος, Α. (2015), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, σ. 742 - 746, Εκδόσεις Πατάκη.

⁶ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 225-228, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

⁷ Χατζηθεοφάνους, Γ. (2017), *Εθνική Στρατηγική - Πρόταση για ένα νέο θεσμικό πλαίσιο*, σ. 21-25, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Από την άλλη μεριά ο Αχμέτ Νταβούτογλου, Τούρκος πολιτικός, πανεπιστημιακός και πρώην διπλωμάτης αποδίδει την μη διευθέτηση του ζητήματος των ελληνοτουρκικών διαφορών στο γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των νησιών του Αιγαίου βρίσκεται υπό ελληνική κυριαρχία, πράγμα που αποτελεί το σημαντικότερο αδιέξοδο της πολιτικής αναφορικά με την εγγύς θαλάσσια περιοχή της Τουρκίας. Συμπληρώνει, μάλιστα, ότι στην περίπτωση που η ελληνική θέση αποκτήσει ισχύ, η Τουρκία θα βρεθεί αντιμέτωπη με μία στρατηγική πολιορκία, αλλά θα επηρεαστεί απευθείας και στις οικονομικές της δραστηριότητες. Γενικά, υποστηρίζει τη γνωστή πολιτική της Τουρκίας για την ξεχωριστή επίλυση των ζητημάτων στο Αιγαίο και θεωρεί ότι η Ελλάδα ακολουθεί επεκτατική πολιτική. Παρ' όλα αυτά, εφιστά την προσοχή στην Τουρκία, να μην λάβει αποφάσεις που θα βλάψουν τα εθνικά της συμφέροντα⁸.

Αξίζει ακόμα να αναφερθούν ορισμένες απόψεις του Η. Κουσκουβέλη, ο οποίος εν έτει 2013 επεσήμανε την αναποτελεσματικότητα και την αδράνεια στον δημόσιο τομέα και στην εξωτερική πολιτική. Συνέπεια αυτού του γεγονότος κατά τον συγγραφέα είναι η δημιουργία αρνητικών τετελεσμένων και η απώλεια σημαντικών ευκαιριών. Αναφορικά με τα ελληνικά συμφέροντα, στον ίδιο τομέα κατατάσσει και την αδυναμία αντιμετώπισης του casus belli από την Τουρκία. Η πρόταση του Κουσκουβέλη είναι η ανακήρυξη της ΑΟΖ και η εκμετάλλευση πιθανών ευκαιριών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου βάσει του δικαίου της θάλασσας. Μάλιστα, προτείνει τη λύση του εξορθολογισμού, δηλαδή την αναδιοργάνωση, την κατάργηση και την δημιουργία υπηρεσιών, πέραν της περιστολής των περιττών δαπανών, και την εκπόνηση στρατηγικών με έλεγχο της εφαρμογής τους⁹. Με την άποψη των χαμένων ευκαιριών συμφωνεί και ο Θ. Καρυώτης γράφοντας το 2012 ότι οι μεγάλες ποσότητες ορυκτού πλούτου που βρίσκονται στις διεκδικούμενες ΑΟΖ, θα μπορούσαν να ωθήσουν την Ελλάδα στην έξοδο από την οικονομική κρίση και να την τοποθετήσουν στην κλειστή ομάδα των G20, δηλαδή σε ένα διεθνές φόρουμ για τις κυβερνήσεις και τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών¹⁰.

⁸ Νταβούτογλου, Α. (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος*, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, σ. 82 - 91, Εκδόσεις Ποιότητα.

⁹ Συλλογικό έργο, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης, Σ. Λίτσας, (2013), *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία, Κεφάλαιο: Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο Στρατηγικό βάθος* (Κεφάλαιο Σ. Λίτσα), Εκδόσεις Ποιότητα.

¹⁰ Καρυώτης, Θ. (2012), «*Το Φάντασμα της ΑΟΖ*» στο βιβλίο *ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Από τη Στρατηγική Κίνηση στην Οικονομική Λύση*, σ. 81 - 86, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κεφάλαιο 2ο: Η μη συγκλίνουσα επιχειρηματολογία των δύο κρατών βάσει του νομικού πλαισίου

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθούν οι βασικές θέσεις των δύο αντιμαχόμενων πλευρών από νομικής πλευράς αναφορικά με το εύρος των χωρικών υδάτων και της υφαλοκρηπίδας (και μελλοντικής ΑΟΖ), σε συνάρτηση με τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου. Παράλληλα με την ερμηνεία των επιχειρημάτων των δύο κρατών, τα οποία ορίζουν την κατάσταση που επικρατεί μεταξύ τους και την πρόοδο στη διευθέτηση των ζητημάτων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στην οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών, κρίθηκε απαραίτητη η αναφορά στο σχετικό νομικό πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου. Όπως γίνεται σαφές παρακάτω, η ερμηνεία του υπάρχοντος νομικού πλαισίου από τα δύο κράτη αποτελεί έναν από τους βασικούς λόγους για τους οποίους δυσχεραίνεται η διευθέτηση των θαλασσίων ζωνών μεταξύ τους.

Έτσι, σε πρώτο επίπεδο, μελετήθηκε το Διεθνές Δίκαιο με κριτήριο τα επιχειρήματα των δύο κρατών, και συγκεκριμένα η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), όπου διευκρινίζονται τα δικαιώματα επί των χωρικών τους υδάτων και το δικαίωμα καθορισμού του πλάτους των υδάτων αυτών. Στο άρθρο 2, παράγραφος 1 της UNCLOS, προβλέπεται η κυριαρχία επί των χωρικών υδάτων, η οποία επεκτείνεται και στον εναέριο χώρο πάνω από την αιγιαλίτιδα ζώνη, εκτός από τον πυθμένα και το υπέδαφος. Ακόμα, επισημαίνεται ότι τα δικαιώματα που διατηρεί ένα παράκτιο κράτος στην κατοχυρωμένη περιοχή χωρικής θάλασσας είναι ακριβώς τα ίδια με αυτά που ισχύουν και στο χερσαίο έδαφος, όμως περιορίζονται από το άρθρο 2 της UNCLOS, όπου εξασφαλίζεται το καθεστώς της αβλαβούς διέλευσης βάσει του διεθνούς δικαίου¹¹. Το άρθρο 3 της UNCLOS ορίζει το δικαίωμα κάθε κράτους να καθορίζει το πλάτος των χωρικών του υδάτων, όταν αυτό δεν υπερβαίνει τα δώδεκα ναυτικά μίλια, μετρούμενο από τις γραμμές βάσης που καθορίζονται σε άλλο σημείο της ίδιας σύμβασης. Στο ίδιο άρθρο γίνεται λόγος και για την διαφοροποίηση από την υφαλοκρηπίδα, η οποία υφίσταται “*ipso facto*” και “*ab initio*”, δηλαδή χωρίς την απαίτηση καμίας δήλωσης από την πλευρά του παράκτιου κράτους. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι αναφορικά με τα χωρικά ύδατα, είναι αρμοδιότητα του κάθε κράτους να ορίσει το πλάτος τους, χωρίς να υπερβαίνει τα 12 ναυτικά μίλια, όπως περιγράφεται στο διεθνές δίκαιο. Με άλλα λόγια, η Ελλάδα δικαιούται, όποτε το διεκδικήσει, να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια,

¹¹ United Nations, (1982, 10 December), *Final Act of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea.*, Chapter XXI: Law of the sea, Vol - 2 , Montego Bay, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022 https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf

χωρίς να αιτηθεί την άδεια της Τουρκίας. Βέβαια, η απειλή για πόλεμο εκ μέρους της Τουρκίας, αν υλοποιηθεί αυτή η επέκταση, δυσχεραίνει την απόφαση της Ελλάδας.

Αναφορικά με τις ελληνοτουρκικές διαφορές, θεωρείται μέρος του εθιμικού Δικαίου ο ορισμός των χωρικών υδάτων μέχρι τα 12 ν.μ., χωρίς κανένα κράτος να μπορεί να αντιταχθεί στον ορισμό αυτό¹². Παράδειγμα εκδίκασης τέτοιας υπόθεσης είναι η περίπτωση διαμάχης μεταξύ Κατάρ και Μπαχρέιν. Γίνεται αναφορά στη συγκεκριμένη περίπτωση διότι το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης αναγνώρισε κατά την εκδίκαση της υπόθεσης ότι αποτελεί “ειδική περίπτωση”. Με άλλα λόγια, στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο δεν παραχώρησε το προβλεπόμενο δικαίωμα όλων των νησιών σε αιγιαλίτιδα ζώνη δώδεκα ναυτικών μιλίων, παρά τις προβλέψεις της Σύμβασης για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Μάλιστα, το πόρισμα της δίκης αποδόθηκε στη “δυσαναλογία των ασήμαντων νησιωτικών σχηματισμών”¹³. Αυτή όμως η ασάφεια του εθιμικού Δικαίου προκαλεί την ελληνοτουρκική διαμάχη, επιτρέποντας στην Τουρκία να διατείνεται ότι και στο Αιγαίο υπάρχουν “ειδικές καταστάσεις”, καθώς σε περίπτωση που γίνει κάτι τέτοιο οι τούρκικες ακτές από την πρόσβασή τους στη θάλασσα.

Πρέπει, επίσης, να διευκρινιστεί ότι το άρθρο αυτό επιτρέπει τη χρήση διαφορετικών ορίων σε διαφορετικά τμήματα των ακτών κάθε κράτους. Βάσει αυτού του δικαιώματος, η Ελλάδα έχει ορίσει τα χωρικά της ύδατα στο Ιόνιο Πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια, αλλά όχι στις ακτές της που βρέχονται από το Αιγαίο Πέλαγος. Βέβαια κάτι τέτοιο αποτελεί και σιωπηρή αποδοχή του θεμελιώδους τουρκικού επιχειρημάτων που κάνει λόγο για ‘ειδικές συνθήκες’. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί ότι δεν προβλέπεται σε κάποιο σημείο η αναγκαιότητα αμοιβαίας συμφωνίας¹⁴, ούτε υπάρχει κάποιο χρονικό ή γεωγραφικό πλαίσιο ή προθεσμία για την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος. Η ύπαρξη, όμως χρονικού πλαισίου είναι ρητή και σαφής στην περίπτωση της υφαλοκρηπίδας, αν κάποιο κράτος διεκδικεί την υφαλοκρηπίδα πέραν των διακοσίων ναυτικών μιλίων¹⁵. Παρακάτω θα γίνει μία πλήρης ερμηνεία των θέσεων των δύο κρατών με κύριο γνώμονα το Διεθνές Δίκαιο.

¹²Συλλογικό έργο, (1991), *Οι ελληνοτουρκικές Σχέσεις: 1923 - 1987*, Κεφάλαιο Ροζάκη Χ.: Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση. Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα, σ. 276 - 282, Εκδόσεις Γνώση.

¹³ Official Site of the International Court of Justice, (1995) *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)*.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.icj-cij.org/en/case/87>

¹⁴ Vukovich, W. (2004), *The Law of the Sea*, Series: Publications on Ocean Development, Volume: 45, p.218 - 231, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://brill.com/display/title/8963>

¹⁵ Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α. (2012), *Δίκαιο της Θάλασσας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκουλας, σ. 341 - 352.

Όσον αφορά την πλευρά της Τουρκίας, ισχυρίζεται ότι ήταν ανέκαθεν εναντία στο άρθρο 3 της UNCLOS, παρόλο που αυτό αντικατοπτρίζει το εθνικό δίκαιο. Μάλιστα, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου έχει συμπεριλάβει το άρθρο αυτό στους μη δεσμευτικούς κανόνες το 2018¹⁶. Βέβαια, η αποδοχή του παραπάνω άρθρου από την Τούρκικη πλευρά στη Μεσόγειο θάλασσα και στη Μαύρη Θάλασσα, αναιρεί το παραπάνω επιχείρημα¹⁷. Επιπλέον, η τούρκικη προσπάθεια εισαγωγής στο άρθρο 3 της ρήτρας της αμοιβαίας συμφωνίας δεν τελεσφόρησε. Με άλλα λόγια, κατά την τρίτη Διάσκεψη για το Δίκαιο της θάλασσας, η οποία έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 1973 και 1982, η Τουρκία επιδίωξε την προσθήκη της αναγκαιότητας για αμοιβαία συμφωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών λαμβάνοντας υπόψη τα νόμιμα συμφέροντά τους, όταν πρόκειται για κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες¹⁸. Επιπλέον, όταν αναφερόμαστε στις τούρκικες διεκδικήσεις αναφορικά με την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, άξιο αναφοράς είναι η ανακοίνωση του τούρκικου Υπουργείου Εξωτερικών περί κατάχρησης του δικαιώματος από την Ελλάδα κατά την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, αφού αυτό θα συνεπάγεται την απόκτηση περί του 72 τοις εκατό (το σημερινό ποσοστό είναι περί το 43 τοις εκατό). Αντίθετα, η αύξηση του ποσοστού των τούρκικων χωρικών υδάτων θα είναι αμελητέα¹⁹. Τέλος, το επιχείρημα της κατάχρησης του Αιγαίου για τους Τούρκους στηρίζεται και στον αποκλεισμό της χώρας από το Αιγαίο, με άμεσες προεκτάσεις στην ελευθερία διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών, ναυσιπλοΐας, καθώς και αλιείας.

Η ελληνική πλευρά απορρίπτει τον ισχυρισμό της Τουρκίας ότι αυτή αποκλείεται από το Αιγαίο Πέλαγος ως αβάσιμο προβάλλοντας το κατοχυρωμένο δικαίωμα της αβλαβούς διέλευσης, το οποίο επιτρέπει στην Τουρκία να υλοποιήσει τα δικαιώματα που θεωρεί ότι στερείται. Με άλλα λόγια, η καθ' όλα νόμιμη επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας δεν θα αποτρέψει τους Τούρκους να διασχίζουν την περιοχή τηρώντας τους κανόνες της αβλαβούς διελεύσεως, άρα εξασθενεί την τούρκικη επιχειρηματολογία. Επίσης, η Ελλάδα προβάλλει με κάθε ευκαιρία το νόμιμο δικαίωμά της να επεκτείνει τα χωρικά ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια χωρίς εξαιρέσεις και μονομερείς περιορισμούς από τρίτα κράτη βάσει του Διεθνούς δικαίου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Εξάλλου, η

¹⁶ United Nations, Office of Legal Affairs, (2018), *Draft conclusions on identification of customary international law*, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022,

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_13_2018.pdf

¹⁷ Σιούσιουρας, Π. & Χρυσόχου, Γ. (2017), *Γεωγραφία της ενέργειας, Ενεργειακοί ανταγωνισμοί και ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο*, σ. 122 - 131, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

¹⁸ United Nations, (1982), *Final Act of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea*, Chapter XXI: Law of the sea, Vol - 2, Montego Bay, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022

https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf

¹⁹ Συρίγος, Α. (2008), *Προκλήσεις Ασφαλείας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση.

επέκταση των χωρικών υδάτων της Τουρκίας στη Μαύρη Θάλασσα και την Μεσόγειο ενισχύει την ελληνική επιχειρηματολογία σχετικά με το δικαίωμά της για την ίδια επέκταση στο Αιγαίο. Σε αυτό το δικαίωμα η ελληνική πλευρά προβάλλει σαν επιχείρημα το διάταγμα που ψηφίστηκε την 6^η Σεπτεμβρίου του 1931, το οποίο προβλέπει την επέκταση του εναερίου χώρου των χωρικών υδάτων στα 10 ναυτικά μίλια²⁰. Προφανώς, η νομοθεσία είναι ξεκάθαρη και υπέρ της Ελλάδας, όμως η δυσκολία επίτευξης της οριοθέτησης που επιζητεί η Ελλάδα έγκειται στην απειλή πολέμου από την Τουρκία.

Δεν είναι όμως μόνο η επέκταση των χωρικών υδάτων το μόνο αγκάθι στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας. Υπάρχουν ακόμα και ζητήματα που σχετίζονται με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, όπου παρατηρείται μεγάλη αδυναμία εύρεσης λύσης με διαπραγμάτευση καθώς η νομική ασάφεια που υπάρχει περιορίζει τις πιθανότητες συμβιβασμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις συνήθως μεσολαβεί το Διεθνές Δικαστήριο, αφού η UNCLOS αναφέρει ασαφώς στα άρθρα 73 και 83 ότι η οριοθέτηση πραγματοποιείται βάσει του άρθρου 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου για την επίτευξη δίκαιης λύσης. Εν ολίγοις, η οριοθέτηση γίνεται ανατρέχοντας σε δεδικασμένες περιπτώσεις, όπως αυτή της περίπτωσης της Μαύρης Θάλασσας στη διαμάχη μεταξύ Ρουμανίας και Ουκρανίας, η οποία ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2009 και το Δικαστήριο κλήθηκε να διαπιστώσει αν υπάρχει δυσαναλογία στις περιοχές που διεκδικεί κάθε κράτος²¹. Γίνεται λόγος για την περίπτωση της Ρουμανίας και της Ουκρανίας, διότι έχει κοινά στοιχεία με την Ελληνοτουρκική διαμάχη λόγω της ύπαρξης της νήσου Serpents. Η πρόσφατη εκδίκαση μίας περίπτωσης με κοινά στοιχεία με την περίπτωση του Καστελόριζου θα ωφελήσει σε πιθανή μελλοντική εκδίκαση και της Ελληνοτουρκικής διαμάχης, αφού τα δύο κράτη θα χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους το πόρισμα της προηγούμενης δίκης.

Ιδιαίτερη αναφορά είναι σημαντικό να γίνει για τα νησιά της Ελλάδας. Ο ορισμός που δίνεται για τα νησιά σύμφωνα με το άρθρο 121 της UNCLOS ορίζει ότι το νησί είναι μια φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς, που περιβάλλεται από νερό και βρίσκεται πάνω από το νερό κατά την παλίρροια. Επίσης, τα νησιά δικαιούνται ΑΟΖ, υφαλοκρηπίδα και

²⁰ Soldatos, S. (2016). *Turkish Air Force Violations of Greek National Airspace in the Aegean*, Cyprus Center For European and International Affairs, University of Nicosia, Eastern Mediterranean Policy Note, No. 4 (17 March 2016). Τελευταία ανάκτηση: 5 Ιανουαρίου 2023, https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_4_ENG.pdf

²¹ International Court of Justice, (2009), *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, *The Court establishes the single maritime boundary delimiting the continental shelf and exclusive economic zones of Romania and Ukraine*, Official site of the International Court of Justice, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://web.archive.org/web/20090205045804/http://www.icj-cij.org/docket/files/132/14985.pdf>

χωρική θάλασσα, όπως και τα υπόλοιπα χερσαία εδάφη, ενώ οι βράχοι, αν δεν επιτρέπουν την ανθρώπινη κατοίκηση δεν ορίζουν υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ. Με βάση την προαναφερθείσα νομολογία, δεν ευσταθεί η επιχειρηματολογία της Τουρκίας σχετικά με το γεγονός ότι «τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ δύο κύριων περιοχών ή εκείνα που έχουν ελάχιστη παράκτια προβολή σε σχέση με την Τουρκία, δεν μπορούν να δημιουργήσουν περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας πέραν των χωρικών τους υδάτων»²². Παρόλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Νικαράγουα με την Κόστα Ρίκα, ορισμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά επηρέασαν τον τρόπο της οριοθέτησης και τα μεγέθη των οριοθετημένων περιοχών. Σε κάθε περίπτωση, είναι δικαιολογημένες οι ισχυρές αντιδράσεις από την ελληνική πλευρά για το λεγόμενο “Τουρκολιβυκό μνημόνιο”, στο οποίο τα δύο κράτη ισχυρίζονται ότι η Ρόδος, η Κρήτη και η Κάρπαθος δεν διαθέτουν κάποιο δικαίωμα πέραν της χωρικής θάλασσας. Το Τουρκολιβυκό μνημόνιο καταδίκασε και η ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον περασμένο Νοέμβριο²³. Ταυτόχρονα, όπως έγραψε και ο Α. Συρίγος το 2020, η καλύτερη απάντηση από ελληνικής πλευράς ήταν η συμφωνία της Ελλάδας με την Αίγυπτο με την δημιουργία του λεγόμενου ελληνοαιγυπτιακού μνημονίου, ώστε να αποφευχθεί η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο²⁴. Η κίνηση της Τουρκίας να παραμερίσει κάποια κράτη και να αυτοανακηρύξει την συμφωνία για την ΑΟΖ, σίγουρα θα εξεταστεί από το Διεθνές Δικαστήριο, όταν αυτό κληθεί να αποσοβήσει την ένοπλη σύρραξη. Είναι άλλωστε θεμελιώδης αρχή του Διεθνούς Δικαίου ότι δεν είναι νόμιμη η υπογραφή μίας συνθήκης μεταξύ δυο κρατών, όταν αυτή θίγει τα δικαιώματα κάποιου άλλου²⁵. Προφανώς αυτό ισχύει και στη συμφωνία Ελλάδας και Αιγύπτου, η οποία αναλύεται σε επόμενο κεφάλαιο.

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει η αποσαφήνιση των αντικρουόμενων υπερασπιστικών γραμμών των δύο κρατών αναφορικά με τις διεκδικήσεις τους σε θαλάσσιες ζώνες, αφού η τεράστιες διαφορές στις διεκδικήσεις από τα δύο κράτη δεν επιτρέπει την εύρεση λύσης

²² Dalay, G. (2021), *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock*, Brookings, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>

²³ Grigoriadis, I. (2021), *The European Union in the Eastern Mediterranean in 2020: Whither Strategic Autonomy*, Journal Of Common Market Studies, Bilkent University, Ankara, DOI: 10.1111/jcms.13247 Τελευταία ανάκτηση: 6 Ιανουαρίου 2023, <http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/15779.pdf>

²⁴ Συρίγος, Α. (2020), *Μία αναγκαία συμφωνία*, Εφημερίδα Καθημερινή, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.kathimerini.gr/opinion/1091434/mia-anagkaia-symfonia/>

²⁵ Official Site of the International Court of Justice, (1993), *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.icj-cij.org/en/case/150>

στο ζήτημα που εξετάζεται. Η ελληνική υπερασπιστική γραμμή στηρίζεται στη σημασία και στα δικαιώματα που προσδίδουν τα νησιά στην περιοχή, αναφορικά με την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών, και την επίδραση αυτών σε ένα νησιωτικό σύνολο. Επιπλέον, η Ελλάδα εναντιώνεται στο επιχείρημα της Τουρκίας σχετικά με την εφαρμογή της δυσανάλογης διάστασης των ακτών, δεδομένης της έκτασης των ελληνικών νησιωτικών ακτών, αφού η μετατόπιση της μέσης γραμμής θα εμποδίσει την διαχείριση των πόρων από τις περιοχές που βρίσκονται κοντά στις ακτές. Σε όλα αυτά, πρέπει να τεθεί επί τάπητος και η μονομερής ενέργεια υπογραφής του Τουρκολιβυκού μνημονίου, στο οποίο έγινε αναφορά παραπάνω.

Από την άλλη μεριά, η Τουρκία διατείνεται ότι το Τουρκολιβυκό μνημόνιο, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στη Μεσόγειο, έχει βάση και ότι δεν είναι ικανοποιημένη από την παρεμπόδιση της προβολής της στη θάλασσα με τα υπάρχοντα δεδομένα. Η Τουρκία από τη στάση που επέδειξε στο Τουρκολιβυκό μνημόνιο δρώντας με αυθαίρετο τρόπο, σε μία πιθανή εκδίκαση της υπόθεσης Ελλάδας – Τουρκίας θα υποστηρίξει την ύπαρξη ανισότητας της θαλάσσιας περιοχής που δικαιούται σε σχέση με το μήκος των ακτογραμμών της. Παρ'όλα αυτά οι νομικές συνέπειες της ανωτέρω συμφωνίας αμφισβητήθηκαν όχι μόνο από διάφορα κράτη αλλά και από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όμως η Τουρκία συνεχίζει και προβάλλει τα δικά της επιχειρήματα το οποίο έχει ως απόρροια, τα δύο κράτη να στηρίζουν τα επιχειρήματά τους, έως ότου η υπόθεση εκδικαστεί και ληφθεί μία υποχρεωτικά αποδεκτή απόφαση. Εν αναμονή της υπόθεσης αυτής, και δεδομένων των επιχειρημάτων των δύο κρατών, η επίλυση του ζητήματος θα είναι πολύ δύσκολη.

Σίγουρα οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών είναι ένα ζήτημα, το οποίο εξετάζεται από τα δύο κράτη για τουλάχιστον πενήντα χρόνια και είναι αναγκαία η εύρεση μίας λύσης από κοινού, αφού όμως κάνουν υποχωρήσεις και τα δύο κράτη. Με την πάροδο του χρόνου έχει γίνει έντονα αντιληπτό ότι για την υποστήριξη των εθνικών του συμφερόντων κάθε κράτος, έχει ακολουθήσει μία σχετικά σταθερή εξωτερική πολιτική παρά την εναλλαγή των κυβερνήσεων σε αυτό το διάστημα²⁶. Προφανώς, όμως αφού δεν έχει υπάρξει κάποια θετική έκβαση για την Ελλάδα απαιτείται η κατανόηση των λαθών που έχει κάνει η Ελλάδα στην διαπραγμάτευση, με σκοπό να υπάρξει μία στρατηγική, η οποία να τερματίσει τη διένεξη των δύο κρατών. Η παρούσα εργασία στα επόμενα κεφάλαια

²⁶ Χουλιάρας, Λ. (2019), *Υφαλοκρηπίδα - ΑΟΖ για μια στρατηγική του Ελληνισμού στη Μεσόγειο*, σ.112 - 132, Εκδόσεις Πέλασγος.

εστιάζει στην τελευταία δωδεκαετία σε μία προσπάθεια ερμηνείας των κινήσεων της Ελλάδας για την επίτευξη της οριοθέτησης, στην οποία αποσκοπεί.

Κεφάλαιο 3ο: Οι συμφωνίες οριοθέτησης των ΑΟΖ ως ένδειξη της ρευστότητας των σχέσεων μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις συμφωνίες που έχουν υπογραφεί μεταξύ των κρατών στην Ανατολική Μεσόγειο, με σκοπό να γίνει κατανοητό για ποιο λόγο υπάρχει η υπάρχουσα ρευστότητα στις σχέσεις μεταξύ τους. Με αυτόν τον τρόπο στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, ερμηνεύεται τόσο η δυσκολία της οριοθέτησης, λόγω των αντίθετων συμφερόντων στην Ανατολική Μεσόγειο, όσο και οι “συμφωνίες” μεταξύ των κρατών για την εκπλήρωση των κοινών τους συμφερόντων από την διευθέτηση των ζητημάτων και την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου. Κατά αυτόν τον τρόπο, περιγράφεται η ρευστότητα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής αναφορικά με την ελληνοτουρκική διευθέτηση των θαλασσίων ζωνών, η οποία κάνει πιο σύνθετη τη διαδικασία και ασκεί μεγαλύτερες πιέσεις στα δύο κράτη.

Αρχικά πρέπει να γίνει αναφορά στο άρθρο 123 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο σχετίζεται με το Δίκαιο της Θάλασσας, υποχρεώνει τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου να συνεργάζονται για την έρευνα και τη διαχείριση των φυσικών πόρων, αλλά και για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Στο ίδιο άρθρο παρέχεται η δυνατότητα στα κράτη να υλοποιήσουν δράσεις για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων και την άσκηση των δικαιωμάτων τους με τη συμμετοχή τρίτων κρατών²⁷. Καθόσον εξετάζεται μεταξύ άλλων το ζήτημα της οριοθέτησης των ΑΟΖ μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, απαραίτητη είναι η αναφορά σε συμφωνίες που έχει υλοποιήσει η Ελλάδα και τα άλλα εμπλεκόμενα μέρη της περιοχής, ώστε να σκιαγραφηθεί η υπάρχουσα κατάσταση σε αυτήν.

Το πρώτο υποκεφάλαιο αφορά την πρόσφατη συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ της Ελλάδας στην περιοχή νότια της Κρήτης με την Αίγυπτο. Στο δεύτερο υποκεφάλαιο θα γίνει λόγος για τη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης. Πρόκειται για μία συμφωνία που αντιτίθεται στις διεκδικήσεις της Ελλάδας και η αντίδραση σε αυτήν επιβάρυνε τις τεταμένες σχέσεις με την Τουρκία. Στο τρίτο υποκεφάλαιο θα γίνει λόγος για συμφωνίες κρατών της περιοχής και εκτός του διαστήματος που εξετάζεται, καθώς είναι ακόμα εν ισχύ και συνθέτουν την παρούσα κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

²⁷ Official Site of the United Nations: Treaty Collection, (1982), *United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay*, 10 December 1982
https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en

3.1 Συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου

Σύμφωνα με το άρθρο 74 της Σύμβασης του 1982, οι συμφωνίες οριοθέτησης των ΑΟΖ γίνονται μεταξύ κρατών, τα οποία έχουν ακτές παρακείμενες ή βρίσκονται το ένα απέναντι από το άλλο. Σκοπός της συμφωνίας είναι η δίκαιη λύση βάσει του Διεθνούς Δικαίου, και σύμφωνα με το άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. Η χρονική περίοδος υπογραφής της συμφωνίας δεν είναι καθόλου τυχαία – δεδομένης της ελληνοτουρκικής κρίσης που εκδηλώνονταν εκείνο το διάστημα στη Μεσόγειο με την Τουρκία να αμφισβητεί άμεσα την Ελληνική κυριαρχία στην περιοχή. Αφού αναλυθεί το περιεχόμενο της συμφωνίας, στο συμπέρασμα θα γίνει ο συσχετισμός με τις ελληνοτουρκικές διαφορές.

Για τη μελέτη των λεπτομερειών της συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου, πραγματοποιήθηκε μελέτη των πρακτικών της συνεδρίασης της Βουλής των Ελλήνων με θέμα το περιεχόμενο της συμφωνίας²⁸. Το πνεύμα της συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας με άλλο ένα κράτος είναι εμφανές, καθώς και η προσπάθεια επίλυσης των ζητημάτων με ειρηνικό τρόπο και στη βάση του Διεθνούς Δικαίου. Η συγκεκριμένη συνθήκη καθορίζει τα όρια των ΑΟΖ των δύο κρατών και δεν περιλαμβάνει όλη τη θαλάσσια περιοχή μεταξύ τους, αλλά ένα μέρος αυτής, επηρεάζοντας όμως το τουρκολιβυκό σύμφωνο, το οποίο θα μελετηθεί παρακάτω. Η ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία κατοχυρώθηκε οκτώ μήνες μετά το τουρκολιβυκό σύμφωνο και αποτελεί μέρος της συνολικής οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου, που θα γίνει σε μεταγενέστερο χρόνο.

Ένα μήνα μετά την υπογραφή της συμφωνίας των δύο κρατών, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, Μ. Τσαβούσογλου, επιβεβαίωσε τα δημοσιεύματα που αφορούσαν την επιδίωξη της Τουρκίας για συμφωνία οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών μεγάλης έκτασης με την Αίγυπτο, χωρίς η δεύτερη να δεχθεί²⁹.

Ερμηνεύοντας τα συμφωνηθέντα, η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου αποτελεί μία πρώτη επαφή μεταξύ των δύο κρατών, όμως εκκρεμεί περαιτέρω

²⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, (2020), Νομοθετικό Έργο με τίτλο την Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δύο Κρατών, Αριθμός Νόμου 47176, Αριθμός ΦΕΚ 164 Α'/28.08.2020.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=6bddb604-48c0-4571-ab1a-ac1d00e29b01

²⁹ Συντακτική ομάδα της Εφημερίδας “ΤΟ ΒΗΜΑ”, (2020), *Τουρκία: Προσφορά – μαμούθ στην Αίγυπτο για συμφωνία ΑΟΖ*, Εφημερίδα “ΤΟ ΒΗΜΑ”. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.tovima.gr/2020/09/18/world/tourkika-mme-i-tourkia-prosferei-stin-aigypto-ektasi-mamouth-gia-symfonia-aoz/>

διαβούλευση σχετικά με τα άκρα της γραμμής στην οποία υπέγραψαν τα δύο κράτη. Η εκκρεμότητα περιλαμβάνει τη θαλάσσια περιοχή προς τη Δύση και την Ανατολή, σε σημεία που αντιτίθεται με τη συνθήκη μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης. Ποσοστιαία η Αίγυπτος καταλαμβάνει το 55% της θαλάσσιας περιοχής και η Ελλάδα το εναπομένειν 45%. Ως κριτήριο δηλαδή θεωρήθηκαν οι γεωγραφικές συντεταγμένες και όχι η μέση γραμμή, κριτήριο που υποστηρίζει η Ελλάδα και στις Ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις στο Αιγαίο. Επιπλέον, όπως και στην περίπτωση της συμφωνίας με την Ιταλία, η συμφωνία αφορά τη συνεργασία των δύο κρατών για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και των υδρογονανθράκων. Ιδιαιτερότητες αυτής είναι η έλλειψη αναφοράς περί προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο, σε περίπτωση μελλοντικής ασυμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου, και η απαγόρευση απόσυρσης ή καταγγελίας των συμφωνηθέντων.

Ένας από τους οποίους χαρακτήρισαν τη συγκεκριμένη συμφωνία βεβαισμένη είναι ο Ν. Ιωαννίδης, αφού δεν λαμβάνει υπόψιν τα επιχειρήματα της Ελλάδας στο Αιγαίο σχετικά με τη μέση γραμμή και την αδιαμφισβήτητη επήρεια όλων των νήσων κατά τη διαδικασία οριοθέτησης. Συμπληρώνει, μάλιστα, ότι το Τουρκολιβυκό μνημόνιο, το οποίο εξετάζεται παρακάτω, δεν επηρεάζεται από το αντίστοιχο ελληνοαιγυπτιακό.³⁰ Παρ' όλα αυτά, η ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία έπεται χρονικά της τουρκολιβυκής και ο συνδυασμός και των δύο περιορίζουν τη σταθερότητα στην περιοχή, αφού πλέον οι ελληνοτουρκικές διαφορές εμπλέκουν και τρίτα κράτη (Αίγυπτο και Λιβύη). Παρακάτω περιγράφεται το περιεχόμενο του τουρκολιβυκού μνημονίου με στόχο να ερμηνευτεί σύμφωνα με τις διεκδικήσεις τούρκικες διεκδικήσεις στο Αιγαίο Πέλαγος.

3.2 Συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης

Μία συμφωνία όμως έχει επηρεάσει άμεσα την Ελλάδα και αντιστρατεύεται τις ελληνικές διεκδικήσεις είναι το τουρκολιβυκό μνημόνιο του 2019. Βάσει αυτού, τα όρια των ηπειρωτικών υφαλοκρηπίδων και των ΑΟΖ μεταξύ των δύο κρατών καθορίζονται από μία μόνο γραμμή. Το Φεβρουάριο του 2020 η Τουρκία διαβίβασε τις γεωγραφικές συντεταγμένες που ορίζει το Μνημόνιο Συνεννόησης με τη Λιβύη στον ΟΗΕ³¹. Παρότι η

³⁰ Ιωαννίδης, Ν. (2020), *Νομική ανάλυση Συμφωνίας οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου*, Ιστοσελίδα Defence Redefined.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

<https://defenceredefined.com.cy/voμική-ανάλυση-συμφωνίας-οριοθέτησης/>

³¹ Official Site of United Nations, (2019), *Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean*.

συμφωνία επηρεάζει τις περιοχές που διεκδικεί η Ελλάδα, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας δεν κρίνεται χρήσιμο να αναλυθεί περαιτέρω το περιεχόμενο της συμφωνίας. Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι το τουρκολιβικό μνημόνιο συνεργασίας περιλαμβάνει μεγάλο μέρος της υφαλοκρηπίδας που δικαιούνται τα ελληνικά νησιά του νοτιοανατολικού Αιγαίου (Κρήτη, Κάσος, Κάρπαθος, Καστελόριζο) και στη συμφωνία έχουν δηλώσει την πολιτική τους αντίθεση κάποια κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως η Γαλλία και η Ιταλία), μεγάλες δυνάμεις (όπως η Ρωσία και η ΗΠΑ), καθώς και κρίσιμα κράτη (όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ). Η έμπρακτη απάντηση της Ελληνικής πλευρά ήταν η συμφωνία με την Αίγυπτο το καλοκαίρι του 2020, η οποία αναφέρθηκε παραπάνω.

Στο πλαίσιο αναφοράς της ρευστότητας της κατάστασης που επικρατεί στην Ανατολική Μεσόγειο και σε σχέση με το τουρκολιβικό μνημόνιο, κρίσιμη είναι η εξέταση της συμφωνίας μεταξύ των δύο κρατών ταυτόχρονα με την επιστολή Σινιρλίογλου προς τον ΟΗΕ (το Νοέμβριο του 2019), ώστε να εξαχθούν σημαντικά συμπεράσματα για τους στόχους της Τουρκίας³². Ουσιαστικά, με την επιστολή αυτή η Τουρκία στοχεύει να προσεγγίσει την Αίγυπτο, αφού η συμφωνία ωφελεί την Αίγυπτο εις βάρος της Ελλάδας³³. Επίσης, στην επιστολή ο υπογράφων θέτει ως προϋπόθεση για συμμετοχή της Κύπρου στην οριοθέτηση των ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο την επίλυση του Κυπριακού και νομιμοποιεί τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ Τουρκίας και της ούτω καλούμενης «Τούρκικης Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου». Ακόμα, η Τουρκία καλεί τα υπόλοιπα κράτη που εμπλέκονται με τις οριοθετήσεις να συμμετάσχουν σε διαπραγματεύσεις, στις οποίες εισάγονται τόσο οι οριοθετήσεις των υφαλοκρηπίδων, όσο και των ΑΟΖ. Παρόλο που τίθεται ως κανόνας αναφοράς το Εθιμικό Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και η νομολογία των Διεθνών Δικαστηρίων, κατά την υπογραφή της συμφωνίας, η Τουρκία πέφτει σε δύο αντιφάσεις, που δεν συνάδουν με τα επιχειρήματα της. Η πρώτη περιλαμβάνει την αντίθεσή της στο κριτήριο της μέσης/ίσης απόστασης, αν και στο εν λόγω μνημόνιο χρησιμοποιείται το συγκεκριμένο κριτήριο. Η δεύτερη αντίφαση είναι ότι η Τουρκία δεν αποδέχεται την πλήρη επήρεια των ελληνικών νησιών στο Αιγαίο Πέλαγος, όμως τα μικρά τούρκικα νησιά, βάσει της συμφωνίας, δικαιούνται την πλήρη επήρεια³⁴.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>

³² Turkey, (2019), *Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary - General, Digital Library of United Nations*,

Τελευταία Ημερομηνία ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2023

<https://digitallibrary.un.org/record/3836918>

³³ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 184 - 188, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

³⁴ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Ουσιαστικά, με τη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης, η Τουρκία εμπλέκει κάποια από τα κράτη της Μεσογείου (Ελλάδα, Αίγυπτος, Λιβύη, Κύπρος) καλώντας τα να διευθετήσουν τα ζητήματα της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών τους με μία αδύναμη συμφωνία, η οποία, όμως, περιπλέκει τα εθνικά συμφέροντα των κρατών αυτών. Έτσι, εντείνεται η ρευστότητα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, αφού πλέον τα κράτη καλούνται να υποστηρίξουν είτε την Ελλάδα, είτε την Τουρκία, δυσκολεύοντας ακόμα περισσότερο την οριοθέτηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

3.3 Συμφωνίες μεταξύ άλλων κρατών της Μεσογείου

Μελετώντας τις συμφωνίες που έχουν υπογραφεί μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, πρέπει πρώτα να αναφερθεί η περίπτωση της Κύπρου. Η γεωστρατηγική της θέση στη Μεσόγειο την οδήγησε σε τρεις βασικές οριοθετήσεις της ΑΟΖ με το Ισραήλ (2010)³⁵, την Αίγυπτο (2003)³⁶ και το Λίβανο (2007) την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα. Το κοινό χαρακτηριστικό των τριών αυτών συμφωνιών είναι η εφαρμογή της αρχής της μέσης γραμμής κατά τις οριοθετήσεις. Η εφαρμογή της αρχής αυτής είναι και μία από τις ελληνικές διεκδικήσεις στη διαμάχη με την Τουρκία, χωρίς όμως να γίνεται αποδεκτή. Βάσει της αρχής αυτής, σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, πρέπει κάθε σημείο της γραμμής να έχει ίδια απόσταση από το πιο κοντινό σημείο βάσης των δύο μερών. Οι τρεις συμφωνίες έχουν παρόμοιο περιεχόμενο, όμως δεν ωφελεί να γίνει ενδελεχέστερη αναφορά στα συμφωνηθέντα. Η μόνη εκκρεμότητα που παραμένει ακόμα είναι η επικύρωση της συμφωνίας μεταξύ Λιβάνου και Κύπρου από τον Λίβανο, λόγω της εναντίωσής του στη συμφωνία Κύπρου - Ισραήλ. Η Κύπρος αναμένει τη συμφωνία μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ για την επικύρωση της Λιβανοκυπριακής συμφωνίας³⁷.

Πολύ σημαντική εξέλιξη για την διευθέτηση του ζητήματος μεταξύ των τριών κρατών, αλλά και για την σταθερότητα στην περιοχή αποτελεί η συμφωνία μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ τον περασμένο Οκτώβριο. Τα δύο κράτη ήρθαν σε συμφωνία για τα

³⁵ Official Site of United Nations, (2010), *Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone*, 17 December 2010
Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>

³⁶ Official Site of United Nations, (2003), *Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*, 17 February 2003
Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>

³⁷ Mees, (2012), *Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation*.

<https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>

θαλάσσια σύνορά τους, με σκοπό την από κοινού εκμετάλλευση του φυσικού αερίου του υπεδάφους³⁸. Η συμφωνία αυτή, όμως, δεν ολοκληρώνει τη συμφωνία μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, αλλά αποτελεί ένα πρώτο βήμα στην επαναφορά της ασφάλειας και της σταθερότητας στην περιοχή. Παρ' όλα αυτά, η διευθέτηση της εκκρεμότητας μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου δεν περιλαμβάνει σημαντικά γεωγραφικά ζητήματα, όπως συμβαίνει μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, αλλά κυρίως συνιστά πολιτική αντιπαράθεση³⁹. Οι συμφωνίες που έχει υπογράψει η Κύπρος με άλλα γειτονικά της κράτη αφορούν έμμεσα την ελληνοτουρκική διευθέτηση λόγω της συμμετοχής της Κύπρου και της Ελλάδας σε διακρατικά σχήματα, συγκροτώντας ένα σύνολο κρατών με πιθανούς υποστηρικτές της Ελλάδας.

Ως απολογισμό του συγκεκριμένου κεφαλαίου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι προφανής η συγκρότηση ομάδων κρατών με κοινά συμφέροντα μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, τα οποία έχουν κοινό στόχο την εκμετάλλευση των πόρων της θαλάσσιας περιοχής. Έτσι, δημιουργείται ένα ανασφαλές σκηνικό στην περιοχή, αφού γειτονικά κράτη (όπως η Αίγυπτος και η Λιβύη) υπογράφουν αντικρουόμενες συμφωνίες. Το ανασφαλές σκηνικό αυτό, επηρεάζει άμεσα και την πιθανότητα εύρεσης λύσης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, αφού υπάρχει ο κίνδυνος διατάραξης του status quo σε όλη την περιοχή.

³⁸ Stevenson, P. (2022), *Israel & Lebanon Strike 'Historic' Maritime Border Deal*, Mees, 14 October 2022 <https://www.mees.com/2022/10/14/geopolitical-risk/israel-lebanon-strike-historic-maritime-border-deal/d967c670-4bba-11ed-89f2-8dcc67b9879e>

³⁹ Yiallourides, C. (2021), *Maritime Boundary Delimitation in the Eastern Mediterranean Sea: Progress and Outstanding Legal Issues*, Eastern Mediterranean Affairs, Issue 2. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3979875

Κεφάλαιο 4ο: Αναποτελεσματική η στρατηγική της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

Σε μία περίοδο που η Ελλάδα – ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση της τούρκικης ρητορικής και των προκλήσεων – κλήθηκε να αντιμετωπίσει σοβαρά οικονομικά προβλήματα και απομόνωση από το ΝΑΤΟ, όπως εξηγείται στην επόμενη παράγραφο, χρειάστηκε να υλοποιήσει μία σειρά από κινήσεις κομβικής σημασίας σχετικά με την προστασία και την οριοθέτηση των ελληνικών θαλάσσιων ζωνών κατά το Δίκαιο της Θάλασσας. Για αυτό το λόγο αξίζει να γίνει μια αναφορά στις ελληνικές ενέργειες αποσκοπεί στην ενίσχυση της θέσης ότι η Ελλάδα σε αυτό το διάστημα επιθυμεί έμπρακτα την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών με βάση το Διεθνές Δίκαιο, χωρίς όμως να παραγκωνίζει τα δικαιώματα και τα εθνικά της συμφέροντα. Η αναφορά και η ερμηνεία των ενεργειών αυτών θα βοηθήσουν στη διευκρίνιση και την κατανόηση των ελληνικών επιδιώξεων και των επιχειρημάτων, καθώς και της διαδικασίας προσέγγισης σε πιθανούς συμμάχους για την υποστήριξη των θέσεων της σε ενδεχόμενη εκδίκαση των ελληνοτουρκικών διαφορών. Παρά, όμως, την έμπρακτη διεκδίκηση της Ελλάδας για την επίτευξη της οριοθέτησης, κρίνεται ότι οι ενέργειες δεν ήταν αρκετές για την επίτευξη του στόχου μέχρι σήμερα, άρα ένας από τους λόγους που συνέβαλαν στον να μην επέλθει η διευθέτηση είναι και η αναποτελεσματική στρατηγική από την Ελλάδα.

Το ΝΑΤΟ έχει κάνει φανερή την πρόθεση διατήρησης της ουδετερότητας στις αναφορικά με τις ελληνοτουρκικές διαφορές παρόλο που έχει εμφανής η ανάγκη στήριξης της Ελλάδας στη δική της εξωτερική πολιτική κατά τις δηλώσεις του τότε Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ το 2010. Στο πλαίσιο των κοινών δηλώσεων του Α. Φ. Ράσμουσεν με τον τότε Υπουργό Εθνικής Άμυνας, Ε. Βενιζέλο, και έχοντας συζητήσει για ζητήματα εθνικής κυριαρχίας, ο Γενικός Γραμματέας εξέφρασε μεν την επιθυμία εύρεσης λύσης μεταξύ των αντιμαχόμενων κρατών, όμως τόνισε την ουδετερότητα που το ΝΑΤΟ οφείλει να διατηρεί καθώς όπως είπε, “το ΝΑΤΟ δεν παρεμβαίνει σε παρόμοιες διαφορές”⁴⁰.

Η Ελλάδα λαμβάνοντας υπόψιν την ουδετερότητα του ΝΑΤΟ ,το 2011 ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή ο νόμος 4001/2011, του οποίου το άρθρο 156 οριοθετεί τα

⁴⁰ Επίσημη ιστοσελίδα Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, (2010), *Δηλώσεις Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Ευάγγελου Βενιζέλου και Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ κ. Άντερς Φογκ Ράσμουσεν μετά τη συνάντησή τους στο ΥΠΕΘΑ*, Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022
<https://www.mod.mil.gr/diloseis-ypoyrgoy-ethnikis-amynas-k-eyaggeloy-benizeloy-kai-genikoy-grammatea/>

απώτατα όρια της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ⁴¹. Ερμηνεύοντας όσα προβλέπει ο νόμος, γίνεται αντιληπτό ότι στηρίζεται στην αρχή της μέσης γραμμής, εμπλέκοντας το νομικό πλαίσιο των γραμμών βάσης και σχετίζεται με την αδιαμφισβήτητη (για την Ελλάδα) πλήρη επήρεια των νησιών. Το ψήφισμα αυτό γνωστοποιήθηκε και στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ. Επιπλέον, κρίνεται άξιο λόγου το γεγονός ότι το 2015 η Ελλάδα πραγματοποίησε βήματα προόδου στη διευθέτηση εκκρεμοτήτων σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ καταθέτοντας συνυποσχετικό από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο αφορά τη σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας. Ουσιαστικά, από την ανάγνωση του συνυποσχετικού, προκύπτει ότι με την ψήφιση του νόμου προστέθηκε στην υπάρχουσα δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου του Δικαίου της θάλασσας, η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης⁴². Η εξέλιξη αυτή απέδειξε την πίστη της Ελλάδας σε ό,τι αφορά το Διεθνές Δίκαιο και τη διεθνή νομιμότητα.

Μία ακόμα ελληνική ενέργεια, η οποία δεν αφορά άμεσα το Αιγαίο Πέλαγος, αλλά μεταφέρει σημαντικά μηνύματα στην Τουρκία για την επιθυμία διευθέτησης των ζητημάτων οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών είναι η προκήρυξη των αδειών για έρευνες σε θαλάσσια οικόπεδα του Ιονίου και νότια της Κρήτης, για την αξιοποίηση του θαλάσσιου πλούτου και αποτελεί τη συνέχεια του Πρίνου, η έναρξη του οποίου τοποθετείται χρονικά στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Το 2013, μετά τον 55ο γύρο διερευνητικών επαφών με την Τουρκία, ο τότε Υπουργός Εθνικής Άμυνας, Ευάγγελος Βενιζέλος, τόνισε ότι η Ελληνική ομάδα διαπραγμάτευσης έδωσε έμφαση στην αποδοχή από την Τουρκία της θέσης ότι οι διερευνητικές επαφές αφορούν τόσο την υφαλοκρηπίδα όσο και την ΑΟΖ και ταυτόχρονα τόσο στο Αιγαίο Πέλαγος όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο⁴³. Ουσιαστικά, η ελληνική πλευρά έκανε σαφή τη πρόθεσή της να καταγραφεί ορθά η συνολική έκταση των νησιωτικών ακτών σε σχέση με την αντίστοιχη έκταση των τουρκικών ακτών, στηριζόμενη στη διεθνή νομολογία, η οποία θέτει ως καθοριστικό κριτήριο την αναλογία των ακτών των προσφευγουσών χώρων.

⁴¹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (2011), *Νόμος υπ' αριθμόν 4001/2011*, Τεύχος Α, Αριθμός Φύλλου 179, Επίσημη ιστοσελίδα Εθνικού Τυπογραφείου, Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022

http://www.et.gr/idocsnpb/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFYAFdDx4L2G3dtvSoClrL8tvmGnUriqnd5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIIdQ163nV9K--td6SluS3v_yXlRgG0hVreKJgD7OpdVXDm-LoqkiNWh4xJjj-C

⁴² Συρίγος, Α. (2020), *Η ελληνική δήλωση του 2015 για το Διεθνές Δικαστήριο*, Εφημερίδα των Συντακτών Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022

https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/225501_i-elliniki-dilosi-toy-2015-gia-diethnes-dikastirio

⁴³ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 119 - 124, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Είναι σαφές από την ελληνική πλευρά ότι η από κοινού αντιμετώπιση του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου είναι καθοριστικής σημασίας για την ελληνική επιχειρηματολογία σε μελλοντική εκδίκαση της υπόθεσης από το Διεθνές Δικαστήριο, διότι η Τουρκία επιλέγει να συζητήσει ξεχωριστά για την υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ, χωρίς όμως να δέχεται την από κοινού αντιμετώπιση. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί η παραδοχή εκ μέρους της Τουρκίας της Διεθνούς νομολογίας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και του Διεθνούς Δικαστηρίου του Δικαίου της Θάλασσας, όχι όμως της σύμβασης, στην οποία η γειτονική χώρα δεν έχει υπογράψει και συνεπώς δεν αποτελεί μέλος.

Επί υπουργίας Ευάγγελου Βενιζέλου, στο χρονικό διάστημα από το 2013 έως το 2015, η ελληνική αποστολή του Υπουργείου Εξωτερικών έδωσε μεγάλη βάση στη συνεργασία με την Αίγυπτο για την ταχύτερη δυνατή διευθέτηση των θαλασσίων ζωνών μεταξύ των δύο κρατών. Μάλιστα, η σύνοδος κορυφής η οποία συνοδεύτηκε από την διακήρυξη του Καΐρου τον Νοέμβριο του 2014 επισφράγισε την πρόοδο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κρατών⁴⁴. Η οριστική επισφράγιση της ελληνοαιγυπτιακής συνεργασίας πραγματοποιήθηκε το 2020, με την υπογραφή του ελληνοαιγυπτιακού μνημονίου, το οποίο ερευνάται στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ταυτόχρονα, η σύσταση ενιαίας ομάδας εργασίας, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Εξωτερικών υπό τον τότε πρέσβη, Α. Μητσιάλη, την ίδια περίοδο αποδεικνύει την προσοχή του τότε υπουργού στα θέματα των θαλασσίων ζωνών και τη συνεχή επιδίωξη της Ελλάδας για την συντομότερη δυνατή επίλυση του ζητήματος της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών στο Αιγαίο.

Μετά το 2015, η αλλαγή της κυβέρνησης επέφερε εν μέρει αλλαγή και στον τρόπο άσκησης της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών, Ν. Κοτζιάς, σε συνεργασία με την τότε κυβέρνηση επιδίωξε την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια στο Ιόνιο πέλαγος και σε περιοχές εκτός του Αιγαίου. Η απάντηση της τουρκικής πλευράς ήταν άμεση, επαναφέροντας τις θέσεις της στο ζήτημα της επέκτασης των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο. Βάσει των λεγομένων του Υπουργού, η Τουρκία ήταν ενήμερη για την επέκταση των χωρικών υδάτων στο Ιόνιο, ενώ ο προηγούμενος Υπουργός Εξωτερικών, Ευάγγελος Βενιζέλος, υποστήριξε δημόσια ότι η επέκταση αυτή ενέχει τον

⁴⁴ Επίσημη Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Διακήρυξη του Καΐρου της Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Αιγύπτου, Ελλάδος και Κύπρου, Κάιρο (08.11.2014)*. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022.
<https://www.mfa.gr/epikairotita/eidiseis-anakoinoseis/diakeruxe-tou-kairou-tes-trimerous-sunodou-koruphes-aiguptou-ellados-kai-kyprou-kairo-08112014.html>

κίνδυνο ενίσχυσης του ισχυρισμού της Τουρκίας περί ειδικών συνθηκών στο Αιγαίο⁴⁵, άποψη που συμμερίζεται και ο Α. Συρίγος⁴⁶. Άλλοι αναλυτές, όπως ο Χ. Ροζάκης⁴⁷ και ο Π. Αποστολίδης⁴⁸ με άρθρα τους στην εφημερίδα “Καθημερινή” ανέφεραν ότι η μερική επέκταση οδηγεί στον αναγκαίο συμβιβασμό στο Αιγαίο με την Τουρκία.

Τον Αύγουστο του 2020 υπεγράφη ακόμα μια συμφωνία και συγκεκριμένα μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας η οποία αποτελούσε μια συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ στη γραμμή που είχε συμφωνηθεί για την υφαλοκρηπίδα το 1977 και μαζί διευθέτησαν τα ζητήματα που προέκυπταν από τις αλιευτικές τους ζώνες. Η συμφωνία αυτή είχε έμμεση σχέση με την επίλυση των ζητημάτων με την Τουρκία, καθώς το κλείσιμο ενός από τα υπάρχοντα ανοιχτά μέτωπα σε μία κρίσιμη περίοδο που ξεκινούσε η ελληνοτουρκική κρίση του 2020, μπορεί να θεωρηθεί ως μία επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής⁴⁹. Η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας συνέπεσε με την έναρξη της πρόσφατης ελληνοτουρκικής κρίσης τον Αύγουστο του 2020 και θα αναλυθεί παρακάτω. Η εστιασμένη αναφορά στα δύο αυτά γεγονότα γίνεται, διότι αποτέλεσαν εμπόδιο στη διαδικασία επίλυσης του ζητήματος της οριοθέτησης εκείνη την περίοδο, διότι επιδείνωσαν τις ήδη τεταμένες σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία.

⁴⁵ Βενιζέλος, Ε, (2018). *Κύματι θαλάσσης – Η συζήτηση περί θαλασσίων ζωνών*, Εφημερίδα Καθημερινή, Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.kathimerini.gr/politics/993415/eyaggelos-venizelos-stin-k-kymati-thalassis-i-syzitisi-peri-thalassion-zonon/>

⁴⁶ Συρίγος, Α., Ντόκος, Α. (2020). *60 χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας: Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο*, Αλφαριθμητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022, https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf

⁴⁷ Ροζάκης, Χ, (2018). *Η ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη, περιήγηση και περιοδολόγηση*, Εφημερίδα Καθημερινή, 28 Οκτωβρίου 2018), σελ. 7. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022, http://pdf.kathimerini.com.cy/issues/20181028_ALL.pdf

⁴⁸ Αποστολίδης, Π. (2018). *Άποψη: Οι δύο επιλογές για τη διευθέτηση των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο*, Εφημερίδα Καθημερινή. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.kathimerini.gr/politics/992140/apopsi-oi-dyo-epiloges-gia-ti-dieythetisi-ton-chorikon-ydaton-sto-aigaio/>

⁴⁹ Επίσημη ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, (2020). *Νομοθετικό Έργο με Τίτλο: Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την οριοθέτηση των αντίστοιχων Θαλασσίων Ζωνών τους*, Αριθμός Νόμου 4716, Αριθμός ΦΕΚ: 163 Α'/28.08.2020, Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022, https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=6bddb604-48c0-4571-ab1a-ac1d00e29b01

Ανατρέχοντας στα πρακτικά της συνεδρίασης της Βουλής των Ελλήνων με θέμα την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας⁵⁰, η συμφωνία που κυρώθηκε τον Αύγουστο του 2020 ουσιαστικά αποτελεί συνέχεια της υπάρχουσας συμφωνίας μεταξύ της Ελλάδας και της Ιταλίας από το 1977 αναφορικά με την υφαλοκρηπίδα, αφού μετατρέπει την υπάρχουσα γραμμή οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας που υπεγράφη το 1977 σε γραμμή οριοθέτησης της ΑΟΖ. Στο πλαίσιο της συνάντησης στην Αθήνα μεταξύ των δύο Υπουργών Εξωτερικών, Ν. Δένδια και Λ. Ντι Μάιο, ο Έλληνας Υπουργός τόνισε την αξία της συμφωνίας για τους Έλληνες αλιείς και αναφέρθηκε στην ειρηνική διαπραγμάτευση βάσει Διεθνούς Δικαίου, και όχι μέσω μονομερών ενεργειών. Η τελευταία δήλωση, προφανώς είχε ως αποδέκτη την Τουρκία και τις αυθαίρετες οριοθετήσεις στην Μεσόγειο Θάλασσα⁵¹. Την συμφωνία χαρακτήρισε “υπόδειγμα συνεργασίας και σχέσεων καλής γειτονίας” ο πρωθυπουργός, Κ. Μητσοτάκης και εξέφρασε την επιθυμία του να υπογραφούν και άλλες συμφωνίες μεταξύ των κρατών της περιοχής. Αναφέρει μάλιστα στη δήλωσή του ότι «η συμφωνία απέδειξε ότι μπορεί να μετατραπεί η θάλασσα σε ήρεμα νερά προόδου»⁵². Στο πλαίσιο της συμφωνίας αυτής, τα κράτη συμφώνησαν στις διαβουλεύσεις περί βιώσιμης διαχείρισης των πόρων της θαλάσσιας περιοχής που τις συνδέει. Ταυτόχρονα, κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή η γνωστοποίηση ότι κατά την επέκταση των Ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, θα διατηρηθεί η αλιευτική δραστηριότητα από τους Ιταλούς μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια.

Το συμπέρασμα που εξάγεται από την μελέτη της συνθήκης είναι ότι η συμφωνία επισφραγίζει τη προσπάθεια οριοθέτησης της ΑΟΖ με δίκαιο τρόπο και με βάση το Δίκαιο της θάλασσας σε μία περιοχή γεωγραφικά στενή και απόσταση μεταξύ των κρατών μικρότερη των 200 ναυτικών μιλίων. Αντίστοιχη περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί και η οριοθέτηση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Αιγαίο Πέλαγος και στη Μεσόγειο

⁵⁰ Επίσημη Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, (2020), *Νομοθετικό Έργο με τίτλο την Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την οριοθέτηση των αντίστοιχων Θαλασσιών Ζωνών τους*, Αριθμός Νόμου 4716, Αριθμός ΦΕΚ 163 Α'/28.08.2020. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 28 Δεκεμβρίου 2022.

https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=6bddb604-48c0-4571-ab1a-ac1d00e29b01

⁵¹ Επίσημη Ιστοσελίδα της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Ρώμη, (2020), *Δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Ιταλίας, Luigi Di Maio (Αθήνα, 09.06.2020)*.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 28 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.mfa.gr/italy/presveia/news/deloseis-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-meta-to-peras-tes-sunanteses-tou-me-ton-upourgo-exoterikon-tes-italias-luigi-di-maio-athena-09062020.html>

⁵² Επίσημη Ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2020), *Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για την υπογραφή Συμφωνίας οριοθέτησης Θαλασσιών Ζωνών μεταξύ Ελλάδας – Ιταλίας*. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 28 Δεκεμβρίου 2022.

<https://primeminister.gr/2020/06/09/24109>

Θάλασσα. Τέλος, η συμφωνία των δύο κρατών είναι ο μόνος τρόπος κατοχύρωσης δικαιωμάτων, χωρίς μονομερείς ενέργειες, όπως την απλά κατάθεση των συντεταγμένων των ΑΟΖ από την Τουρκία.

Συνοψίζοντας από την μελέτη των παραπάνω γεγονότων– και σε αντιπαράβολή με τα διαμειφθέντα στο Αιγαίο Πέλαγος – η συνθήκη μεταξύ των δύο κρατών έλαβε υπόψη το κριτήριο της μέσης γραμμής και της επήρειας των νησιών, κριτήρια που υποστηρίζει η Ελλάδα και στις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο. Παρ’ όλα αυτά, δεν ελήφθη υπόψη το έτερο κριτήριο που στηρίζει η Ελλάδα, αυτό της γεωλογικής οριοθέτησης, αλλά επιδίωξε την από κοινού εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Ολοκληρώνοντας την αναφορά στην ελληνοϊταλική συμφωνία για την ΑΟΖ στο Ιόνιο Πέλαγος, πρέπει να αναφερθεί ότι η Ελλάδα έχει υπογράψει συμφωνία παραπομπής του ζητήματος της οριοθέτησης της ΑΟΖ με την Αλβανία στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Στη δεδομένη στιγμή, από την μελέτη των ελληνικών ενεργειών τα τελευταία χρόνια για τη διευθέτηση του ζητήματος που εξετάζεται, όπως ακριβώς γίνεται σαφές και στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών, προκύπτει η γενική αλλά πάγια πολιτική γραμμή της Ελλάδας. Η Ελλάδα, έχοντας ανέκαθεν αμυντικό δόγμα λοιπόν, αποσκοπεί στη συνεργατική σχέση, και όχι στην παρούσα κατάσταση αντιπαράθεσης με στόχο την ειρηνική επίλυση των Ελληνοτουρκικών διενέξεων μέσω της πλήρους εξομάλυνσης των σχέσεων των δύο κρατών⁵³.

Ανατρέχοντας στην εξωτερική πολιτική της τελευταίας δωδεκαετίας για τη διευθέτηση των θαλασσιών ζωνών, μπορούμε να διακρίνουμε ορισμένες πάγιες γραμμές που έχουν τηρηθεί στο υπό εξέταση διάστημα. Αυτές οι γραμμές διακρίνονται στις σχέσεις με τους πολυεθνικούς οργανισμούς (ΝΑΤΟ, Ευρωπαϊκή Ένωση), τη σχέση με άλλα κράτη στη ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου και τη σχέση με το Διεθνές Δίκαιο. Όσον αφορά την ελληνική συμμετοχή στο ΝΑΤΟ, η Ελλάδα επιδιώκει συνεχώς τη συνδρομή του οργανισμού για την διευθέτηση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων. Άμεσα συνδεδεμένο με αυτό το γεγονός είναι οι σχέσεις της Ελλάδας με την Αμερική, οι οποίες έχουν αποκτήσει χαρακτήρα, τόσο στρατηγικό, όσο και εταιρικό, δείχνοντας μεγάλη βελτίωση σε σχέση με το παρελθόν⁵⁴. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, επίσης, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής από την Ελλάδα λόγω της κοινής προσπάθειας διατήρησης

⁵³ Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 16 Ιανουαρίου 2023
<https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

⁵⁴ Θεοδωρόπουλος, Β. (2018), *Οι Τούρκοι και εμείς*, Τόμος Β, σ. 218 - 234, Εκδόσεις Φυτράκης.

κοινών γραμμών με το σύνολο των Ευρωπαϊκών κρατών. Βέβαια, η υποστήριξη αυτών των κοινών γραμμών περιλαμβάνει και επιπλέον κρίσιμους παράγοντες εξωτερικής πολιτικής, όπως τη σχέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το ΝΑΤΟ, καθώς και τις σχέσεις της Τουρκίας με την Κοινή Εξωτερική Πολιτικής και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Άλλωστε, ήδη από την κυβέρνηση Σημίτη, είχε συνδεθεί η προοπτική ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με την ένταξη της Κύπρου. Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Βενιζέλο, η ευρωπαϊκή προοπτική δεν αποτελεί πλέον σημαντική παράμετρο για την Τουρκία και θα πρέπει να επανεκτιμηθεί το πλαίσιο εντός του οποίου εξετάζεται η σχέση της Ελλάδας με την Ευρώπη. Όσον αφορά τις σχέσεις της Ελλάδας με συμμάχους της την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, εμφανής είναι η ελληνική προσέγγιση κρατών του αραβικού κόσμου, και συγκεκριμένα της Αίγυπτο και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Οι καλές σχέσεις που συντήρησε και βελτίωσε η Ελλάδα με το Ισραήλ αποτελούν μία ξεχωριστή κατηγορία λόγω των σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου, δίνοντας την ευκαιρία υπογραφής τριμερών συμφωνιών⁵⁵.

Επιπρόσθετα, οι καλές σχέσεις συνεργασίας της Ελλάδας με την Κύπρο σε συνδυασμό με το Ισραήλ και την Αίγυπτο ανησυχούν εδώ και χρόνια την Τουρκία, διότι οι συμφωνίες έχουν χαρακτήρα ενεργειακής πολιτικής και αξιοποίησης των φυσικών πόρων. Σε αυτήν την εκμετάλλευση προσπαθεί να έχει μερίδιο και η Τουρκία για αυτό και προκύπτουν οι δυσεπίλυτες ελληνοτουρκικές διαφορές κατά την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών⁵⁶. Επιπλέον, είναι προφανές ότι η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής από την Ελλάδα στηρίζεται στο σεβασμό προς το Διεθνές Δίκαιο, θεωρώντας πολλές φορές ότι η επίλυση όλων των ζητημάτων που κατά διαστήματα προκύπτουν με γειτονικές χώρες θα τα λύσει το Διεθνές Δικαστήριο, κάτι το οποίο μέχρι στιγμής δεν έχει γίνει. Την άποψη αυτή στήριξε έντονα ο Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος το 2006, προτείνοντας την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο ως το μοναδικό τρόπο επίλυσης των ζητημάτων οριοθέτησης που ταλαντεύουν τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις⁵⁷.

Τα τελευταία βήματα που έγιναν και αποτυπώνουν την παρούσα κατάσταση των ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων είναι η επανέναρξη των διερευνητικών επαφών στις αρχές του 2021. Το εξάμηνο πριν την επανέναρξη των επαφών ήταν κρίσιμο, λόγω της

⁵⁵ Βενιζέλος, Ε. (2019), *Εθνική στρατηγική αυτοσυνειδησία*, Εφημερίδα Καθημερινή.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.kathimerini.gr/politics/1055256/eyaggelos-venizelos-ethniki-stratigiki-aytosyneidisia/>

⁵⁶ Στρατή, Α. (2012), *Ελληνικές θαλάσσιες ζώνες και οριοθέτηση με γειτονικά κράτη*, σ. 82 - 88, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

⁵⁷ Στεφανόπουλος, Κ. (2006), *Υπάρχει τρόπος επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών*, Εφημερίδα Καθημερινή. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.kathimerini.gr/politics/252340/yparchei-tropos-epilyseos-ton-ellinotyrkikon-diaforon/>

ελληνοτουρκικής κρίσης του καλοκαιριού και του φθινοπώρου του 2020. Παρότι και τα δύο κράτη φάνηκαν πρόθυμα να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο, αυτό δεν κατέστη δυνατό, λόγω της απαίτησης του Δικαστηρίου για κοινή υποβολή των ζητημάτων που τους χωρίζουν⁵⁸. Εν ολίγοις, η πρόσφατη επανέναρξη των συνομιλιών αποτελεί μία προσπάθεια εύρεσης λύσης από τα δύο κράτη μετά τις συμφωνίες που υπέγραψαν με την Αίγυπτο και τη Λιβύη, καθώς και την πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση.

Τέλος, όταν γίνεται λόγος για την οριοθέτηση των θαλάσσιων γραμμών και συγκεκριμένα στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε την ανάγκη επίλυσης των εκκρεμοτήτων του κράτους σε ό,τι αφορά την οριοθέτηση και με τα υπόλοιπα κράτη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η Αίγυπτος, αν και επιθυμεί τη συμμετοχή στο τριμερές σχήμα με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Κύπρου, επιλέγει την οριοθέτηση δυτικότερα του 28ου μεσημβρινού, ώστε να μην έρθει σε αντιπαράθεση με την Τουρκία. Εκκρεμεί λοιπόν ένα ανοιχτό μέτωπο, στο οποίο πρέπει να μην υπάρχουν κενά. Ομοίως, εκκρεμεί η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων με την Αλβανία, παρά την μερική συμφωνία η οποία υπεγράφη το 2009. Ακόμα, ερμηνεύοντας το τουρκολιβικό μνημόνιο, η Λιβύη επιλέγει τη στροφή προς τη μεριά της Τουρκίας, χωρίς να έχει διευθετήσει πλήρως τα ζητήματα οριοθέτησης με την Ελλάδα, όμως η αστάθεια στο πολιτικό της καθεστώς καθιστά ακόμα δυσκολότερο το έργο της επίλυσης του θέματος⁵⁹. Αν η Ελλάδα καταφέρει να περιορίσει τα ανοικτά μέτωπα στην οριοθέτηση των ζωνών και να υπογράψει συνθήκες επικερδείς με τα υπόλοιπα γειτονικά κράτη, θα είναι πιο εύκολο να πραγματοποιήσει περισσότερο επιθετικές πολιτικές, ώστε να κατοχυρώσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στο Αιγαίο⁶⁰.

Ερμηνεύοντας τα παραπάνω δεδομένα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών, παρά τα βήματα προόδου των ελληνικών κυβερνήσεων και της ελληνικής διπλωματίας, η κορύφωση των ελληνοτουρκικών εντάσεων το φθινόπωρο του 2020 απέδειξε την ανεπάρκεια των κινήσεων αυτών, και υπήρξε μεγάλη κινητοποίηση και από τις δύο μεριές. Από το τρόπο που η Ελλάδα

⁵⁸ Schaller, C. (2022). *Hardly predictable and yet an equitable solution: Delimitation by judicial process as an option for Greece and Turkey in the Eastern Mediterranean*, Leiden Journal of International Law. doi:10.1017/S0922156522000292

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 6 Ιανουαρίου 2023

<https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/hardly-predictable-and-yet-an-equitable-solution-delimitation-by-judicial-process-as-an-option-for-greece-and-turkey-in-the-eastern-mediterranean/3A13A0BDE4D295F8231870F95D0D371C#article>

⁵⁹ Συρίγος, Α. & Ντόκος, Θ. (2020), *Τούρκικες διεκδικήσεις*, Καθημερινές εκδόσεις Α.Ε., Ειδική έκδοση.

⁶⁰ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

κινήθηκε φάνηκε ότι έχουν γίνει βήματα προόδου και - δεδομένων των οικονομικών συνθηκών εκείνης της χρονικής περιόδου - η Ελλάδα όχι μόνο κατάφερε να αμυνθεί στις τούρκικες προκλήσεις αλλά και να μην απολέσει τα δικαιώματά της. Το γεγονός ότι συντηρείται η στρατηγική της καθημερινής έντασης ανέδειξε, επίσης, την ανάγκη σαφέστερων πολιτικών και πρωτοβουλιών με την ύπαρξη μίας σταθερής πολιτικής γραμμής παρά την εναλλαγή των πολιτικών αρχηγών.

Συνοψίζοντας από τα παραπάνω ουσιαστικά, όπως προκύπτει από τις συμφωνίες και τις διαβουλεύσεις των ελληνικών κυβερνήσεων με άλλα κράτη για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους, η Ελλάδα επιδίωξε να περιορίσει την ρευστότητα, που υπάρχει στην περιοχή, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ταυτόχρονα, προσπάθησε να μειώσει την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην εξωτερική πολιτική όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Οι σημαντικότερες ενέργειες έμπρακτης προόδου στη διεκδίκηση της διευθέτησης του ζητήματος της οριοθέτησης των ζωνών είναι η υπογραφή του νόμου 4001/2011 και η προκήρυξη των ερευνών στην περιοχή του Ιονίου και Νότια της Κρήτης, ασκώντας πίεση στην πλευρά της Τουρκίας. Παρά την προσπάθεια, όμως, της Ελλάδας, η ελληνοτουρκική κρίση του 2020 και η υπογραφή του τουρκολιβυκού μνημονίου ανέδειξαν την επίδειξη ισχύος της Τουρκίας και την αναποτελεσματική στρατηγική που έχει ακολουθήσει η Ελλάδα, αφού δεν είναι σε θέση να οριστικοποιήσει κάποια συμφωνία ή να επιτύχει την εκδίκαση της υπόθεσης.

Κεφάλαιο 5ο: Η επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στη διαδικασία οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών

Αξίζει στην παρούσα να γίνει και μια αναφορά στην οικονομική κρίση της Ελλάδας η οποία την έχει επηρεάσει σε πολλούς τομείς. Η επίσημη έναρξη της οικονομικής κρίσης έγινε το 2010, με την υπογραφή του πρώτου μνημονίου. Πράγματι, εκείνη την περίοδο η αποτελεσματική άσκηση εξωτερικής πολιτικής δεδομένης της δημοσιονομικής λιτότητας και των περικοπών ήταν πολύ περιορισμένη. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα δέχθηκε άμεσα μεγάλο πλήγμα στη διεθνή της εικόνα, γεγονός που επιδεινώθηκε περιορίζοντας τις διπλωματικές αποστολές και τη λειτουργία των ελληνικών προξενείων λόγω των μειώσεων του προϋπολογισμού του Υπουργείου Εξωτερικών. Πέραν της διπλωματίας, οριζόντιες περικοπές υλοποιήθηκαν και σε επίπεδο αμυντικών δαπανών. Η περίοδος της κρίσης σε συνδυασμό με την ευάλωτη στρατηγική θέση της Ελλάδας, μείωσαν την αποτρεπτική ισχύ έναντι της Τουρκίας. Επίσης, περιόρισαν τις καλές διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη εμπόρους οπλικών συστημάτων, τα οποία λόγω συμφερόντων στήριζαν την Ελλάδα και σε επίπεδο διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής⁶¹.

Σύμφωνα με τον πρώην Υπουργό Εξωτερικών και μεγάλο συνταγματολόγο Ε. Βενιζέλο, η οικονομική κρίση της Ελλάδας πέρα από χρηματοπιστωτική έχει συνέπειες δημοσιονομικές και επηρεάζει άμεσα την εξωτερική πολιτική του κράτους. Ο πρώτος τομέας επιρροής κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής αφορά την εθνική ισχύ. Με άλλα λόγια, από το 2010 και μετά η οικονομική κυριαρχία της Ελλάδας, που είχε χτιστεί μέχρι το 2008, εξασθένησε προκαλώντας την αμφιβολία όλων των κρατών κατά τη διαπραγμάτευση απέναντι στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, η εξασθένηση της εθνικής ισχύος και του γοήτρου του κράτους δοκίμασε τη συμμετοχή της Ελλάδας στους εσωτερικούς συσχετισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη θέση της στην Ευρωζώνη. Πλέον, η Ελλάδα δεν είχε θέση συνεργάτη αλλά δανειζομένου ενισχύοντας τον κίνδυνο της χρεοκοπίας. Μάλιστα, ένα μέρος της ελληνικής κοινωνίας υποστήριξε την αντίθεση προς τα δυτικά κράτη και το υπάρχον σύστημα, ενισχύοντας τον σκεπτικισμό και τον αντιευρωπαϊσμό. Λόγω της έριδος που δημιουργήθηκε μεταξύ των Ελλήνων πολιτών, άρα και ορισμένων πολιτικών με δημόσιο βήμα, εξασθένησε και άλλο η ισχύς της Ελλάδας στο εξωτερικό, και προφανώς μειώθηκαν οι σύμμαχοί της. Τρίτον, πέρα από

⁶¹ Δασκαλάκης, Ν. (2012), *Ο αντίκτυπος της κρίσης στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022 <https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2017/04/Daskalakis-O-Antiktypos-ths-Krshs-sthn-ellhnikh-ejwterikh-politikh.pdf>

την ισχύ και την απώλεια συμμάχων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανάγκη δανεισμού και αναδιάρθρωσης του δημόσιου χρέους απέσπασε ένα μεγάλο χρηματικό ποσό, το οποίο προηγουμένως χρησιμοποιούνταν ως διπλωματικό κεφάλαιο.⁶² Παρά τη σταδιακή βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας, η διεθνής εικόνα του Κράτους είχε αρνητικό πρόσημο από την έναρξη της κρίσης και μετέπειτα. Τέταρτον, επηρεάστηκε πολύ σύντομα η δαπάνη σε οπλικά συστήματα και αμυντικό εξοπλισμό. Βέβαια, το 2% του ΑΕΠ δαπανάται προς όφελος της άμυνας του Κράτους, όπως έχει ορίσει το ΝΑΤΟ, κάτι που όμως δεν υλοποιούν όλα τα μέλη της Συμμαχίας⁶³. Πέμπτον, ο συνδυασμός της κακής οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας με το ξέσπασμα των μεταναστευτικών ροών το 2015 και το 2020, ανάγκασε την Ελλάδα να υπερασπιστεί τα σύνορα της. Τέλος, στην Ελλάδα αναπτύχθηκε η συνωμοσιολογία ότι υπάρχει ένα διεθνές σχέδιο, το οποίο αποφασίζει για την η ζωή των πολιτών και δεν επιτρέπει στην Ελλάδα να χαράξει την εξωτερική της πολιτική και να επιλύσει τις εκκρεμότητές της βάσει του εθνικού της συμφέροντος. Το γεγονός αυτό επηρέασε την ψυχολογία ενός μέρους του ελληνικού λαού⁶⁴.

Παρόλα αυτά, η οικονομική κρίση δεν είχε μόνο αρνητική επίδραση στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά την έναρξη της ύφεσης. Ο βασικότερος λόγος για τον οποίο κάποιοι τομείς της εξωτερικής πολιτικής είχαν θετικότερο πρόσημο από την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα είναι η διατήρηση των θεμελιωδών θέσεων της ελληνικής διπλωματίας κατά τη διεκδίκηση της οριοθέτησης των θαλάσσιων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο και στο Αιγαίο. Χαρακτηριστικά γεγονότα, τα οποία έλαβαν χώρα μετά το 2010 είναι η υπογραφή συνθηκών και η σύσφιξη των σχέσεων με την Αίγυπτο και με το Ισραήλ. Σε αυτό το διάστημα η Ελλάδα ήταν από τα λίγα κράτη της Δύσης που επέλεξαν να αλλάξουν συμμάχους και να επισκέπτονται τακτικά στις πρωτεύουσες των δύο αυτών κρατών.

Ερμηνεύοντας τα δεδομένα που συνελέγησαν παραπάνω, η διαδικασία οριοθέτησης απαιτεί τη χρήση της διπλωματίας και κατ' επέκταση την ύπαρξη

⁶² Τζιάτζιος, Κ. (2013), *Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας στη Ν.Α. Ευρώπη*, σ. 85 - 90, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022

https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/14322/1/TziatziosK_2013.pdf

⁶³ Χαλούμης, Κ. (2017), *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά την περίοδο της κρίσης (External Relations of Greece in the Period of Crisis)*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3094350

⁶⁴ Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 98 - 104, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

συμμάχων, οι οποίοι θα ενισχύσουν την εθνική ισχύ και θα υποστηρίξουν την Ελλάδα σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης. Η απώλεια συμμάχων και μέρους της εθνικής ισχύος ήταν η μεγαλύτερη απώλεια από την έναρξη της οικονομικής κρίσης σχετικά με τη διευθέτηση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο πέλαγος. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η προσέγγιση Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου και η συνύπαρξη Ελλάδας και Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, σε συνδυασμό με τα υπάρχοντά προβλήματα της Τουρκίας, καθυστέρησαν τη λήψη κάποιας τελικής απόφασης.

Οι Κουσκουβέλης⁶⁵ και Καρυώτης⁶⁶, όπως αναφέραμε παραπάνω, θεωρούν την αδράνεια αυτή απώλεια ευκαιρίας και όχι κέρδος χρόνου για οικονομική και διπλωματική ανάκαμψη. Το σίγουρο είναι ότι η σημερινή βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας σε συνδυασμό με την σύναψη συμφωνιών, όπως αυτή για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με την Ιταλία, και η αγορά καινοτόμων αμυντικών εξοπλισμών (Φρεγάτες, Μαχητικά αεροσκάφη), υποδεικνύουν την μεγαλύτερη ετοιμότητα της Ελλάδας σε τομείς που υστερούσε πριν από μία δεκαετία, λόγω της οικονομικής κρίσης. Όμως, ο απολογισμός έδειξε ότι οι τομείς που επηρεάστηκαν λόγω της οικονομικής κρίσης δεν έχουν ξεπεραστεί μετά από παραπάνω από μία δεκαετία από την έναρξη της κρίσης, αφού τα εμπόδια στη διευθέτηση παρέμειναν. Έτσι, επιβεβαιώνεται ότι η οικονομική κρίση περιόρισε την ικανότητα λήψης αποφάσεων διευθέτησης των θαλασσιών ζωνών, σε συνάρτηση με τη στρατηγική, η οποία μελετήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

⁶⁵ Συλλογικό έργο, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης, Σ. Λίτσας, (2013), *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδόσεις Ποιότητα.

⁶⁶ Καρυώτης, Θ. (2012), «*Το Φάντασμα της ΑΟΖ*» στο βιβλίο *ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Από τη Στρατηγική Κίνηση στην Οικονομική Λύση*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κεφάλαιο 6ο: Κρίση στην ασφάλεια της Τουρκίας

Κατόπιν εξέτασης σε βάθος της επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, η οποία έλαβε χώρα στην περίοδο από το 2010 μέχρι σήμερα και την αναγκαστική τροποποίηση των προτεραιοτήτων της Ελλάδας, το ίδιο διάστημα η Τουρκία κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της συριακής κρίσης και του πραξικοπήματος του 2016. Θα εξεταστούν, λοιπόν, οι συνέπειες της προσφυγικής κρίσης και του πραξικοπήματος του 2016 στη διατάραξη της ασφάλειας του κράτους, οι οποίες στην προκειμένη περίπτωση τροποποίησαν τις προτεραιότητες της Τουρκίας.

Συνέπεια της διατάραξης της ασφάλειας είναι η τροποποίηση του τρόπου χάραξης της πολιτικής της Τουρκίας, η οποία οδηγήθηκε σε αύξηση των εκκρεμοτήτων αναφορικά με τα γειτονικά κράτη και την κυριαρχία εντός του κράτους. Το βασικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε από την απότομη μεταφορά μεγάλου αριθμού προσφύγων στα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Συρίας σχετίζεται με την ασφάλεια στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του κράτους, γεγονός που σύμφωνα με τους S. Martin, S. Weerasinghe και A. Taylor, επέβαλε στην Τουρκία να επικεντρωθεί στην επίλυση αυτού του ζητήματος κατά προτεραιότητα⁶⁷, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα το ζήτημα διευθέτησης της ΑΟΖ. Το κεφάλαιο αυτό, πέρα από την αναφορά της αλληλουχίας των γεγονότων που συνέβησαν κατά τη συριακή κρίση και το πραξικόπημα του 2016, θα εστιάσει στις συνέπειες αυτών στην εσωτερική ασφάλεια της Τουρκίας, οι οποίες αποδιοργάνωσαν τη λειτουργία του κράτους και περιόρισαν τις δυνατότητές του να επικεντρωθεί σε άλλες εκκρεμότητες, όπως η διευθέτηση των θαλασσίων ζωνών με την Ελλάδα.

Το προσφυγικό ζήτημα της Τουρκίας ξεκίνησε από τις συγκρούσεις στη Συρία μεταξύ των δυνάμεων του Μπασάρ Αλ - Άσαντ και των δυνάμεων που αντιδρούσαν στο καθεστώς αυτό εν έτει 2011, μετατοπίστηκε γρήγορα κοντά στα σύνορα που χώριζαν τη Συρία με την Τουρκία, συγκεντρώνοντας το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων στα σύνορα αυτά. Οι συνεχόμενες παραβιάσεις των συνόρων από τους Σύριους προς την Τουρκία δημιούργησε σημαντικό πρόβλημα ασφαλείας των συνόρων της και πιθανή αιτία πολέμου με τη Συρία. Μάλιστα, την ίδια περίοδο η Τουρκία τοποθέτησε πυραύλους Patriot κοντά στα σύνορα με τη Συρία, γεγονός που επιβάρυνε τις ήδη βεβαρημένες σχέσεις με το Ιράν. Μάλιστα, η τρομοκρατική επίθεση στην Τουρκία με την απώλεια πενήντα ανθρώπων το 2013 στο Reyhanli έπληξε για άλλη μία φορά το αίσθημα ασφάλειας των Τούρκων. Ακόμα, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, η διαφαινόμενη διάλυση της

⁶⁷ Martin, S. & Weerasinghe S. & Taylor A., (2014), *Humanitarian Crises and Migration Causes, Consequences and Responses*, Published by Routledge.

εδαφικής βάσης του Ισλαμικού Χαλιφάτου σε συνδυασμό με την κατάκτηση από αυτό περιοχών της Συρίας και του Ιράκ, δημιούργησε τον κίνδυνο της επανεμφάνισης των τρομοκρατικών επιθέσεων⁶⁸. Παράλληλα, η Συριακή κρίση αναπτέρωσε τις διεκδικήσεις των Κούρδων στην επικράτεια της Τουρκίας λόγω της κατοχύρωσης μίας αυτόνομης περιοχής στη βόρεια περιοχή της Συρίας και της κατακόρυφης αύξησης του αριθμού των Κούρδων που ζουν στην Τουρκία, ο οποίος εκτιμάται άνω των δεκατεσσάρων εκατομμυρίων. Έτσι, υπήρξε ο κίνδυνος διεκδίκησης από τους Κούρδους περιοχών, που ανήκαν στην Τουρκία. Οι περιοχές, μάλιστα, οι οποίες θα καταλαμβάνονταν από τους Κούρδους, θα μπορούσαν να αποτελέσουν ορμητήριο του PKK (δηλαδή του εργατικού κόμματος των Κούρδων), παρά τις υπάρχουσες συμφωνίες ειρήνης, που επιτεύχθηκαν μετά από πολλά χρόνια⁶⁹. Το 2019 με επιχείρημα την αντιμετώπιση των Κούρδων τρομοκρατών και την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος, η Τουρκία εισέβαλε στη Συρία δίνοντας συνέχεια στην πολυετή περίοδο αστάθειας στην περιοχή⁷⁰.

Μελετώντας το προσφυγικό θέμα της Τουρκίας και την αποσιώπηση δηλώσεων σχετικά με τη διευθέτηση της ΑΟΖ με την Ελλάδα γίνεται σαφές ότι οι μεταναστεύσεις επηρεάζουν σχεδόν όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Αυτό συμβαίνει γιατί οι ξένοι αντιμετωπίζονται συνήθως ως πρόκληση για την ακεραιότητα της τοπικής κοινότητας. Ο πληθυσμός του κράτους υποδοχής μπορεί να τα αντιμετωπίζει ως παράγοντα που παρεμβαίνει στην οικονομική, πολιτιστική ή πολιτική σταθερότητα. Σε επίπεδο κοινωνίας, οι αναλύσεις για τη μετανάστευση δείχνουν ότι, μεταξύ άλλων, οι τοπικές κοινωνίες αντιμετωπίζουν τους μετανάστες ως άτομα που στρεβλώνουν την αγορά εργασίας, προκαλούν μείωση των μισθών και επηρεάζουν τα ποσοστά ανεργίας της τοπικής κοινωνίας⁷¹. Σε επίπεδο οικονομίας, μόνο στις αρχές του 2015, το τουρκικό κράτος δαπάνησε περίπου 6 δισεκατομμύρια δολάρια για τη βοήθεια των προσφύγων (σε μια εποχή που η εξωτερική βοήθεια ανερχόταν σε 300 εκατομμύρια δολάρια). Το ποσό αυτό προοριζόταν για τρόφιμα, διάφορες υπηρεσίες και είδη πρώτης ανάγκης όπως φάρμακα, ρούχα και στέγαση. Πέρα από το τεράστιο κόστος της φροντίδας των

⁶⁸ Deardorff Miller S. (2016), *Political and Humanitarian Responses to Syrian Displacement*, Published by Routledge.

⁶⁹ Martin, S. & Weerasinghe S. & Taylor A., (2014), *Humanitarian Crises and Migration Causes, Consequences and Responses*, Published by Routledge.

⁷⁰ Scharf M. & Sterio M. & Williams P. (2020), *The Syrian Conflict's Impact on International Law*, Published by Cambridge University Press.

⁷¹ Liszowska, D. (2020). *Migration Crisis and Its Impact on the Internal Situation in Turkey*. Studia Europejskie - Studies in European Affairs, 24(3), 64-83.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

<https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.4>

εισερχόμενων προσφύγων, η Τουρκία κλήθηκε να αντιμετωπίσει και την τάση των προσφύγων να μετακινούνται εντός της Τουρκίας⁷².

Ταυτόχρονα, η Τουρκία κλήθηκε να αντιμετωπίσει ακόμα ένα πρόβλημα, αυτό της παράνομης εργασίας, με χαρακτηριστικά τη μικρή αδειοδότηση εργασίας των Σύριων και τις κακές εργασιακές συνθήκες που αυτοί αντιμετώπισαν⁷³. Οι συνέπειες που επηρέασαν την εσωτερική δομή της κοινωνίας, σε συνδυασμό με τις προκλήσεις ασφάλειας που αντιμετώπισε η Τουρκία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προκάλεσαν την εσωτερική αστάθεια. Σύμφωνα με την B. Berti, η έλλειψη ασφάλειας στην Τουρκία θεωρήθηκε ότι υπονόμωσε σοβαρά την ανθεκτικότητα του κράτους υποδοχής, καθώς και της οικονομικές του επιδόσεις, ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκαν οι κοινωνικές εντάσεις. Μάλιστα, συμπλήρωσε ότι η επίδραση της συνεχιζόμενης κρίσης στις κύριες χώρες υποδοχής θα πρέπει να θεωρηθεί ως μία πιθανή πηγή βραχυπρόθεσμης εσωτερικής και περιφερειακής αστάθειας⁷⁴.

Αναφορικά με την απόπειρα πραξικοπήματος που έλαβε χώρα το 2016, αναδείχτηκε μια μοιραία έλλειψη εσωτερικού ελέγχου εκ μέρους της στρατιωτικής ηγεσίας. Η συνέπεια ήταν σχεδόν 4.500 αξιωματικοί να έχουν απολυθεί από το TSK. Αυτές οι απολύσεις έχουν αρνητικό αντίκτυπο στη μαχητική αποτελεσματικότητα και την ετοιμότητα μάχης του TSK – τουλάχιστον από το 2016 και για τα επόμενα χρόνια⁷⁵. Συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι θα είναι δύσκολο να αντικατασταθούν οι πιλότοι της Πολεμικής Αεροπορίας, οι χειριστές ελικοπτέρων του στρατού και οι διοικητές στις Ειδικές Δυνάμεις που έχουν απολυθεί. Λόγω, δηλαδή της απόπειρας πραξικοπήματος, η τούρκικη στρατιωτική ηγεσία και το TSK βρίσκεται σε μια ολοκληρωτική διαδικασία αναδιάρθρωσης, η οποία μειώνει τόσο την επιθετική, όσο και την αμυντική ισχύ του κράτους. Ουσιαστικά, η απόπειρα πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 2016, τελικά, άνοιξε το δρόμο για να υποβληθούν οι Ένοπλες Δυνάμεις σε πολιτικό έλεγχο και επίβλεψη και όχι τον δημοκρατικό πολιτικό έλεγχο. Με τις τρέχουσες αλλαγές, η τουρκική κυβέρνηση

⁷² Ekmekci, P.E.(2017), *Syrian Refugees, Health and Migration Legislation in Turkey*. Immigrant Minority Health 19, 1434–1441.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

<https://doi.org/10.1007/s10903-016-0405-3>

⁷³ Liszowska, D. (2020). *Migration Crisis and Its Impact on the Internal Situation in Turkey*, Studia Europejskie - Studies in European Affairs, 24(3), 64-83.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

<https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.4>

⁷⁴ Berti, B. (2015), *The Syrian Refugee Crisis: Regional and Human Security Implications*, The Institute for National Security Studies.

Τελευταία ημερομηνία ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023.

https://www.inss.org.il/strategic_assessment/the-syrian-refugee-crisis-regional-and-human-security-implications/

⁷⁵ Basar, B. (2017), *Authoritarian Politics in Turkey, Elections, Resistance and the AKP*, Publisher Bloomsbury Publishing

αναμφίβολα στοχεύει να μετατρέψει το TSK σε μια καλύτερα διαχειριζόμενη και πιο αποτελεσματική αμυντική δύναμη που είναι ικανή να χειρίζεται τις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις ασφαλείας της Τουρκίας, χωρίς όμως να αποτελεί απειλή για την πολιτική κυβέρνηση. Την τελευταία επταετία η διαδικασία ανάκαμψης έχει μειώσει την επιθετική και την αμυντική ισχύ της Τουρκίας, όπως έγινε και με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ελληνική αμυντική και επιθετική ισχύ⁷⁶.

Προκύπτει, δηλαδή, ότι στο διάστημα που μελετάται, από το 2010 μέχρι σήμερα, η επίδραση στην ασφάλεια του κράτους της Τουρκίας που οφείλεται στην αύξηση του προσφυγικού ρεύματος από τη Συρία και την απόπειρα κατάληψης της εξουσίας, μετατόπισε την προσοχή της Τουρκίας στην επίλυση αυτού του ζητήματος⁷⁷. Έτσι, από ο,τι έχει αναφερθεί έως τώρα, η κρίση στην ασφάλεια του κράτους έφερε την Τουρκία σε θέση να προσπαθεί να ανακάμψει κοινωνικά, στρατιωτικά και οικονομικά με σκοπό να επιλύει τα υπάρχοντα ζητήματα ασφαλείας. Συνεπώς, στην περίοδο που εξετάζουμε, η Ελλάδα και η Τουρκία αντιμετώπισαν εσωτερικά προβλήματα, τα οποία είχαν προεκτάσεις και στην ισχύ τους. Με άλλα λόγια, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα συνέπεσε με την επιτακτική ανάγκη θωρακισμού της Τουρκίας. Για αυτό τον λόγο, ο συνδυασμός των εσωτερικών ζητημάτων αποτέλεσε επιπλέον εμπόδιο που έπρεπε να επιλυθεί, πριν τα κράτη προβούν σε αποφασιστικές κινήσεις στο πεδίο της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών.

⁷⁶ Ataman, M. (2017), *July 15 Coup Attempt in Turkey: Context, Causes and Consequences*, Istanbul: SETAPublications.

⁷⁷ Basar, B. (2017), *Authoritarian Politics in Turkey, Elections, Resistance and the AKP*, Publisher Bloomsbury Publishing.

Κεφάλαιο 7ο: Αμφισβητήσιμη αξία του ορυκτού πλούτου της διεκδικούμενης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου

Ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο η Ελλάδα και η Τουρκία δεν έχουν καταλήξει ακόμα σε διευθέτηση στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ είναι η μη εγγυημένη αξία που θα έχει η μελλοντική επένδυση στην εξαγωγή του ορυκτού θαλάσσιου πλούτου. Παρόλο που στην περίοδο μετά το 2010 παρατηρείται υψηλή ζήτηση στην ενέργεια, είναι δύσκολη η εκμετάλλευση των πόρων της Μεσογείου σε ανταγωνιστικές τιμές. Η αξία του ορυκτού πλούτου έχει ακόμα μεγαλύτερη αξία την περίοδο της ελληνική οικονομικής κρίσης, αφού η Ελλάδα δεν έχει περιθώρια εσφαλμένων επενδύσεων. Στο κεφάλαιο αυτό πρόκειται να γίνει λόγος για την αβεβαιότητα αυτή, η οποία επιτρέπει στα δύο κράτη να διατηρήσουν στάση αναμονής, πριν προχωρήσουν στην οριστική διευθέτηση των ΑΟΖ.

Σύμφωνα με τους C. Ellinas, H. Tzimitras και J. Roberts⁷⁸, τα εκκρεμή προβλήματα ασφαλείας στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, λόγω των εμφυλίων πολέμων σε Συρία, Λιβύη και Υεμένη, και η εκκρεμότητα του Κυπριακού, οδήγησε σε υψηλό κίνδυνο για μεγάλες επενδύσεις στην περιοχή. Για αυτό το λόγο, το κόστος που απαιτείται για την εξόρυξη και τη μεταφορά του φυσικού αερίου μέσω του East Med αυξήθηκε κατακόρυφα, καθιστώντας το απαγορευτικό για τα ευρωπαϊκά κράτη. Περαιτέρω πτώση των τιμών της ενέργειας σημειώθηκε λόγω της πανδημίας, γεγονός που οδήγησε τις πολυεθνικές εταιρείες ενέργειας να αναστείλουν την ενεργειακή εκμετάλλευση στην Ανατολική Μεσόγειο⁷⁹. Ταυτόχρονα, επί μέρους γεγονότα που επηρέασαν την σταθερότητα στις σχέσεις των κρατών της περιοχής, όπως η ελληνοτουρκική κρίση του 2020 και η υπογραφή της ανυπόστατης συμφωνίας μεταξύ Λιβύης και Τουρκίας, αύξησαν το βαθμό της επικινδυνότητας στις επενδύσεις⁸⁰.

Πέραν, όμως, της αμφιβολίας που υπάρχει αναφορικά με την αξία της επένδυσης στον ορυκτό πλούτο της Ανατολικής Μεσογείου λόγω της επικρατούσας κατάστασης στην περιοχή, υπάρχει αμφιβολία και αναφορικά με την αξία του ορυκτού πλούτου. Πιο συγκεκριμένα, πριν από περίπου μία δεκαετία, τον Δεκέμβριο του 2011, έγινε γνωστή η ανακάλυψη περίπου επτά τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδιών φυσικού αερίου στην

⁷⁸ Ellinas, C & Tzimitras H. & Roberts J., (2016), *Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean: The Case for Pragmatism*, Washington DC: Atlantic Council, p. 24

⁷⁹ Grigoriadis, I., (2020), *The Eastern Mediterranean as an Emerging Crisis Zone: Greece and Cyprus in a Volatile Regional Environment*, in Michaël Tanchum, ed., *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geo-Political Realities*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung (KAS) Turkey.

⁸⁰ Axt, H. - J., (2020), *War of Nerves over Energy Resources in the Eastern Mediterranean*, Published by: Südosteuropa Gesellschaft e.V.

περιοχή Νοτιοδυτικά της Κύπρου από την αμερικανική εταιρεία Noble Energy. Το φυσικό αέριο, όμως, που ανακαλύφθηκε αποδόθηκε ως πόρος και όχι σαν απόθεμα, δηλαδή ήταν μη εκμεταλλεύσιμο οικονομικά⁸¹. Επίσης, το 2015 οι γαλλική εταιρεία Total και η ιταλική εταιρεία ENI, δεν εντόπισαν τις πηγές φυσικού αερίου, τις οποίες ήλπιζαν να βρουν⁸². Μέχρι να υπάρξουν σημαντικές ενδείξεις ότι υπάρχουν μεγάλα και κερδοφόρα κοιτάσματα στην περιοχή που διεκδικεί προς εκμετάλλευση η Ελλάδα, η πίεση για τη διευθέτηση των ΑΟΖ είναι σχετικά μικρότερη. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η Ελλάδα πρόκειται να ξεκινήσει τις έρευνες στην περιοχή Δυτικά και Νοτιοδυτικά της Κρήτης με τη συμμετοχή της κοινοπραξίας ExxonMobil - ΕΛΠΕ. Επιπλέον, η παραγωγή του φυσικού αερίου και του πετρελαίου στην Ανατολική Μεσόγειο, θα αποδώσει κέρδος στην Ελλάδα μόνο αν δεν περιοριστεί την Ελλάδα, αλλά εξαχθεί και στην Ευρώπη. Όμως, οι κλιματικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιβάλλουν τη μείωση των εκπομπών αερίων και τη μείωση των ορυκτών πηγών ενέργειας, γεγονός που περιορίζει τις πιθανότητες κέρδους⁸³. Η υπάρχουσα διέξοδος ενεργειακής ασφάλειας για την Ευρώπη μέσω του Nord Stream 2 και του Turkstream 2, καθιστά απρόσιτη την τιμή του φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.

Λόγω των κινδύνων που σχετίζονται με την παρούσα κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, γίνεται αντιληπτό ότι η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και τα πιθανά κέρδη των αντιμαχόμενων κρατών δεν είναι εγγυημένα. Ταυτόχρονα με τις κινήσεις σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, η Ελλάδα οφείλει να συνυπολογίσει και το κόστος που θα έχει η εξόρυξη και το πιθανό όφελος που θα έχει από την πώληση του ορυκτού πλούτου. Σε κάθε περίπτωση, η οριοθέτηση πρέπει να επιτευχθεί, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα των ερευνών των φυσικών πόρων. Παρ' όλα αυτά, η πιθανή εύρεση κοιτασμάτων θα αυξήσει την πίεση στα δύο κράτη για την οριστική οριοθέτηση, ώστε να επωφεληθούν από τα κοιτάσματα αυτά. Συμπληρωματικά, δηλαδή, με τα υπόλοιπα επικρατέστερα αίτια αναφορικά με την μη διευθέτηση των ΑΟΖ των δύο κρατών, θα πρέπει να προσμετράται και η αξία των κοιτασμάτων.

⁸¹ Grigoriadis, I., (2014). *Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?*. Middle East Policy.

⁸² Axt, H. - J., (2020), *War of Nerves over Energy Resources in the Eastern Mediterranean*, Published by: Südosteuropa Gesellschaft e.V.

⁸³ Tagliapietra, S. (2020), *Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade?*, Milan: ISPI (Istituto per gli Studi di Politica Internazionale).

Κεφάλαιο 8ο: Συμπεράσματα

Η σημασία και κρισιμότητας της εργασίας έγκεινται στην ανάγκη κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, οι οποίες δεν επέτρεψαν στην Ελλάδα και την Τουρκία να διευθετήσουν το ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών τους. Ολοκληρώνοντας την εργασία εκτιμάται ότι διευκρινίστηκαν τα επιχειρήματα κάθε κράτους στην προσπάθεια προστασίας των εθνικών του συμφερόντων αναφορικά με την έκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων και την Αποκλειστική Οικονομική τους Ζώνη στο Αιγαίο και την Μεσόγειο θάλασσα. Η ερευνητική στόχευση της εργασίας ήταν η αναζήτηση των επικρατέστερων αιτιών αναφορικά με την μη διευθέτηση του ζητήματος της οριοθέτησης στο χρονικό διάστημα μετά το 2010. Η απάντηση δόθηκε μελετώντας την ελληνική εξωτερική πολιτική, καθώς και εσωτερικούς (ελληνική οικονομική κρίση και τούρκικα ζητήματα ασφαλείας) και εξωτερικούς παράγοντες (αλληλεπίδραση μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας και με τρίτα κράτη. Κρίσιμο, όμως, είναι να αναφερθεί σαν γενικό συμπέρασμα ότι τα δύο κράτη έχουν έμπρακτα επιδιώξει την οριοθέτηση με τους δικούς τους όρους, όμως επειδή τα συμφέροντα τους αντικρούονται, η επίλυση του ζητήματος δεν επιτυγχάνεται.

Ακόμα κατά τη μελέτη που εκπονήθηκε, έγινε αντιληπτό ότι μέσα στον 21ο αιώνα ορισμένα κράτη που βρίσκονται εντός της ημίκλειστης θάλασσας της Μεσογείου επιδιώκουν την υπογραφή συμφωνιών, οι οποίες θα τους επιτρέψουν να εκμεταλλευτούν τον ορυκτό πλούτο που (πιθανώς ή και αποδεδειγμένα) υπάρχει και αν φυσικά έχει συμφέρουσα απόδοση ως επένδυση. Για αυτό το λόγο, στο διάστημα αυτό η Ανατολική Μεσόγειος χαρακτηρίζεται από γεωοικονομική αναβάθμιση.

Ταυτόχρονα, αξίζει να τονιστεί ότι το μόνο κράτος της Μεσογείου, το οποίο ακόμη δεν έχει επεκτείνει τη χωρική του θάλασσα στα δώδεκα ναυτικά μίλια (πέραν της Τουρκίας στο Αιγαίο Πέλαγος) είναι η Ελλάδα, καθώς αυτό θα αποτελέσει ‘casus belli’ σύμφωνα με τα λεγόμενα της Τουρκίας. Το ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών, το οποίο εκκρεμεί μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, πέραν των μεταβαλλόμενων σχέσεων ισχύος μεταξύ των κρατών, περιλαμβάνει και ορισμένες αναγκαίες δικαστικές διαμάχες. Η σύναψη συμφωνιών στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ, ερμηνεύοντας τα δεδομένα της τελευταίας δωδεκαετίας, μοιάζει εξαιρετικά δύσκολη, όμως η Ελλάδα στο μέλλον θα κληθεί να πάρει δραστικές αποφάσεις.

Το ζήτημα που η συγκεκριμένη εργασία επιδίωξε να ερευνήσει είναι ο προσδιορισμός των επικρατέστερων αιτιών, αναφορικά με το γιατί δεν έχει επέλθει η διευθέτηση στην οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο χρονικό διάστημα μετά το 2010. Το αποτέλεσμα της έρευνας δεν αποτελεί κάποιου είδους πολιτική τοποθέτηση, αλλά έχει στόχο να διακρίνει για ποιους λόγους η συγκεκριμένη περίοδος δεν ήταν η κατάλληλη για την εύρεση λύσης στη διένεξη πολλών χρόνων. Η γενική διάρθρωση της επιχειρηματολογίας της εργασίας ουσιαστικά αποτελείται από τρία βασικά ζητήματα. Το ένα είναι αυτό της επιχειρηματολογίας και της νομιμότητας βάσει του Διεθνούς Δικαίου, το οποίο ορίζει τα επιχειρήματα των δύο κρατών σε πιθανή προσφυγή των δύο κρατών στο Διεθνές Δικαστήριο, το δεύτερο είναι η κατανόηση της κατάστασης που επικρατεί λόγω εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων που εμποδίζουν τα δύο κράτη και το τρίτο είναι η αμφισβητήσιμη πιθανότητα οικονομικής εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου της Ανατολικής Μεσογείου. Τα προβλήματα που αντιμετώπισε κάθε κράτος, σε συνάρτηση με τη ρευστότητα των σχέσεων των κρατών της περιοχής και την αποκλίνουσα επιχειρηματολογία οδήγησαν στην σημερινή αποτυχία οριοθέτησης μιας συμφωνίας.

Πράγματι, η υπάρχουσα νομοθεσία, η οποία αναλύθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, σε συνάρτηση με τις διεκδικήσεις των δύο κρατών, προβλέπει ότι η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας είναι αδιαμφισβήτητο δικαίωμα της, τα επιχειρήματα της Τουρκίας δεν είναι βάσιμα και η άμεση επέκταση των χωρικών υδάτων θα επιτευχθεί, αν διεκδικηθεί εμπράκτως. Η επόμενη λύση είναι η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, καταλήγοντας σε πόρισμα που θα αποδεχτούν αναγκαστικά και οι δύο πλευρές. Η λεπτομέρεια, όμως, που συχνά αγνοείται, είναι ότι η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο απαιτεί την καταγραφή των σημείων διαφωνίας, κάτι το οποίο δεν είναι ακόμα εφικτό κατά τις διερευνητικές επαφές.

Καίριας σημασίας για την κατάληξη σε συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι η κατανόηση του κοινού οφέλους από την ειρηνική συμφωνία και συμβίωση στην περιοχή, χωρίς συμμαχίες, πιέσεις και έντονη ρητορική. Στα υπόλοιπα κεφάλαια της εργασίας μελετήθηκαν οι κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν από την Ελλάδα μετά το 2010, τα οποία σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, εκτιμώνται ότι αποτελούν βήματα προόδου προς την οριστική οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Η Ελλάδα μέσα στο διάστημα της οικονομικής κρίσης, παρά τις προαναφερθείσες και υπαρκτές δυσκολίες, αναζήτησε συμμάχους και πραγματοποίησε ορισμένες διερευνητικές επαφές με την Τουρκία, χωρίς να παρακάμπτει τα εθνικά της συμφέροντα και το Διεθνές Δίκαιο. Ομολογουμένως, το

διάστημα αυτό δεν χαρακτηρίστηκε από αδράνεια σε επίπεδο διαλόγου και κινήσεων εξωτερικής πολιτικής, όμως η τελική οριοθέτηση μοιάζει να παραμένει μακριά. Ουσιαστικά, οι μόνες κινήσεις ενεργούς εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου από την Ελλάδα ήταν η ψήφιση του νόμου 4001/2011, για την προκήρυξη των ερευνών στο Ιόνιο Πέλαγος και νότια της Κρήτης.

Σίγουρα, η περίοδος που μελετήθηκε χαρακτηρίστηκε από τις επιπτώσεις που λόγω της οικονομικής ύφεσης που βίωσε η Ελλάδα. Σταδιακά, η Ελλάδα διέφυγε τον κίνδυνο της χρεοκοπίας, όμως όπως έγινε κατανοητό και στο αντίστοιχο κεφάλαιο, η Ελλάδα πέρα από την εθνική της ισχύ, αναγκάστηκε να μειώσει τους πόρους που αξιοποιούσε για τη διπλωματία και την προμήθεια αμυντικών εξοπλισμών και εν μέρει παραγκωνίστηκε από ορισμένους πρώην συμμάχους. Παρ' όλα αυτά, από την ερμηνεία των γεγονότων της χρονικής περιόδου μετά το 2010, προκύπτει ότι το μεταβαλλόμενο και ασταθές σκηνικό της Ανατολικής Μεσογείου δεν επέτρεψε την διευθέτηση του ζητήματος της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών. Ακόμα, όμως, και αν υπήρχε η δυνατότητα συνθηκολόγησης της Ελλάδας με την Τουρκία, η στρατηγική της Ελλάδας κρίνεται αναποτελεσματική εκ του αποτελέσματος. Τέλος, η μη εγγυημένη αξία των ορυκτών της περιοχής συμβάλει στην έλλειψη οριοθέτησης των ζωνών.

Από την άλλη μεριά, ταυτόχρονα με την ελληνική οικονομική κρίση, η Τουρκία κλήθηκε να αντιμετωπίσει εσωτερικά προβλήματα κυρίως λόγω των προσφύγων και του πραξικοπήματος, δίνοντας προτεραιότητα στην επίλυση αυτών των ζητημάτων και όχι στην οριοθέτηση. Το συμπέρασμα από όλα αυτά τα δεδομένα είναι ότι τα δύο κράτη έχουν δείξει δείγματα προσπάθειας για την εύρεση λύσης χωρίς όμως να έχει υλοποιηθεί από την Ελλάδα η στρατηγική που θα εμποδίσει την Τουρκία να πραγματοποιεί μονομερείς ενέργειες. Αυτή η μη ορθά ολοκληρωμένη στρατηγική φάνηκε και στην ελληνοτουρκική κρίση του 2020, όπου η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει, τις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας.

Από το 1973 συμπληρώνονται έως και φέτος (2023) πενήντα χρόνια στα οποία η οριοθέτηση της ΑΟΖ είναι στην επιφάνεια των ελληνοτουρκικών συζητήσεων και για τόσο σημαντικά ζητήματα απαιτείται πολλές φορές ακόμα περισσότερος χρόνος, σύμφωνα με τον Ε. Βενιζέλο⁸⁴. Προφανώς και απαιτείται η επίλυση του ζητήματος της οριοθέτησης να αποτελέσει βασική προτεραιότητα στην πολιτική ατζέντα κάθε κυβέρνησης και δεν ωφελεί η απλή μετάθεση του προβλήματος στο μέλλον. Πρέπει, όμως, η σταδιακή

⁸⁴ Βενιζέλος, Ε. (2020), Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

αναβάθμιση της ισχύος και της οικονομίας του κράτους να συνδυαστεί με την ουσιαστική χάραξη στρατηγικής με στόχο αρχικά τη δικαστική επίλυση και ταυτόχρονα σε επίπεδο ισχυρής επιχειρηματολογίας και ισχύος σε διεθνές πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Αποστολίδης, Π. (2018). *Αποψη: Οι δύο επιλογές για τη διευθέτηση των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο*, Εφημερίδα Καθημερινή.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.kathimerini.gr/politics/992140/apopsi-oi-dyo-epiloges-gia-ti-dieythetisi-ton-chorikon-ydaton-sto-aigaio/>

2. Βενιζέλος, Ε. (2018). *Κύματι θαλάσσης – Η συζήτηση περί θαλασσιών ζωνών*, Εφημερίδα Καθημερινή.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.kathimerini.gr/politics/993415/eyaggelos-venizelos-stin-k-kymati-thalassis-i-syzitisi-peri-thalassion-zonon/>

3. Βενιζέλος, Ε. (2019), *Εθνική στρατηγική αυτοσυνειδησία*, Εφημερίδα Καθημερινή. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.kathimerini.gr/politics/1055256/eyaggelos-venizelos-ethniki-stratigiki-aytosyneidisia/>

4. Βενιζέλος, Ε. (2020), *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

5. Δασκαλάκης, Ν. (2012), *Ο αντίκτυπος της κρίσης στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022

<https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2017/04/Daskalakis-O-Antiktypos-ths-Krishi-sthn-ellhnikh-ejwterikh-politikh.pdf>

6. Επίσημη Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, (2020), *Νομοθετικό Έργο με τίτλο την Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δύο Κρατών*, Αριθμός Νόμου 47176, Αριθμός ΦΕΚ 164 Α'/28.08.2020.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=6bddb604-48c0-4571-ab1a-ac1d00e29b01

7. Επίσημη Ιστοσελίδα της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Ρώμη, (2020), *Δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Ιταλίας, Luigi Di Maio*, (Αθήνα, 09.06.2020).

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 28 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.mfa.gr/italy/presveia/news/deloseis-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-meta-to-peras-tes-sunanteses-tou-me-ton-upourgo-exoterikon-tes-italias-luigi-di-maio-athena-09062020.html>

8. Επίσημη Ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2020), *Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για την υπογραφή Συμφωνίας οριοθέτησης Θαλασσίων Ζωνών μεταξύ Ελλάδας - Ιταλίας*.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 28 Δεκεμβρίου 2022.

<https://primeminister.gr/2020/06/09/24109>

9. Επίσημη Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2022), *Δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Αιγύπτιο ομόλογό του, Sameh Shoukry* (Κάιρο, 22.11.2022).

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.mfa.gr/epikairotita/proto-thema/deloseis-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-meta-to-peras-tes-sunanteses-tou-me-ton-aiguptio-omologo-tou-sameh-shoukry-kairo-22112022.html>

10. Επίσημη Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Διακήρυξη του Καΐρου της Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Αιγύπτου, Ελλάδος και Κύπρου, Κάιρο* (08.11.2014).

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.mfa.gr/epikairotita/eidiseis-anakoinoseis/diakeruxe-tou-kairou-tes-trimerous-sunodou-koruphes-aiguptou-ellados-kai-kuprou-kairo-08112014.html>

11. Επίσημη ιστοσελίδα Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, (2010), *Δηλώσεις Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Ευάγγελου Βενιζέλου και Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ κ. Άντερς Φογκ Ράσμουσεν μετά τη συνάντησή τους στο ΥΠΕΘΑ*.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022

<https://www.mod.mil.gr/diloseis-ypourgoy-ethnikis-amynas-k-eyaggeloy-benizeloy-kai-genikoy-grammatea/>

12. Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 16 Ιανουαρίου 2023

<https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

13. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (2011), Νόμος υπ' αριθμόν 4001/2011, Τεύχος Α, Αριθμός Φύλλου 179, Επίσημη ιστοσελίδα Εθνικού Τυπογραφείου.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022

http://www.et.gr/idosnph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFYAFdDx4L2G3dtvSoClrL8tvmGnUriqnd5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIIdQ163nV9K--td6SIuS3v_yXIRgG0hVreKJgD7OpdVXDm-LoqkiNWh4xJjj-C

14. Θεοδωρόπουλος, Β. (2018), *Οι Τούρκοι και εμείς*, Εκδόσεις Φυτράκης, Τόμος Β.

15. Ιωαννίδης, Ν. (2020), *Νομική ανάλυση Συμφωνίας οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου*, Ιστοσελίδα Defence Redefined. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022.

<https://defenceredefined.com.cy/νομική-ανάλυση-συμφωνίας-οριοθέτηση/>

16. Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α. (2012), *Δίκαιο της Θάλασσας*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

17. Καρλ Μ., (μτφρ. Κονδύλης Π.), (1985), *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα*, Εκδόσεις Γνώση.

18. Καρυώτης, Θ. (2012), «*Το Φάντασμα της ΑΟΖ*» στο βιβλίο *ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Από τη Στρατηγική Κίνηση στην Οικονομική Λύση*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

19. Νταβούτογλου, Α, (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα.

20. Ροζάκης, Χ, (2018). *Η ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη, περιήγηση και περιοδολόγηση*, Εφημερίδα Καθημερινή, 28 Οκτωβρίου 2018, σελ. 7.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022,

http://pdf.kathimerini.com.cy/issues/20181028_ALL.pdf

21. Σιούσιουρας, Π, & Χρυσοχού, Γ. (2017), *Γεωγραφία της ενέργειας, Ενεργειακοί ανταγωνισμοί και ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης

22. Στεφανόπουλος, Κ. (2006), *Υπάρχει τρόπος επιλύσεως των ελληνοτουρκικών διαφορών*, Εφημερίδα Καθημερινή.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022.

<https://www.kathimerini.gr/politics/252340/yparchei-tropos-epilyseos-ton-ellinotourkikon-diaforon/>

23. Στρατή, Α. (2012), *Ελληνικές Θαλάσσιες ζώνες και οριοθέτηση με γειτονικά κράτη*, Εκδότης Νομική Βιβλιοθήκη.

24. Συλλογικό έργο, (1991), *Οι ελληνοτουρκικές Σχέσεις: 1923 - 1987*, Εκδόσεις Γνώση.

25. Συλλογικό έργο, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης, Σ. Λίτσας, (2013), *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδόσεις Ποιότητα.

26. Συντακτική ομάδα της Εφημερίδας “ΤΟ ΒΗΜΑ”, (2020), *Τουρκία: Προσφορά – μαμούθ στην Αίγυπτο για συμφωνία ΑΟΖ*, Εφημερίδα “ΤΟ ΒΗΜΑ”.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 29 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.tovima.gr/2020/09/18/world/tourkika-mme-i-tourkia-prosferei-stin-aigyp-to-ektasi-mamouth-gia-symfonia-aoz/>

27. Συρίγος, Α. & Ντόκος, Θ, (2020), *Τούρκικες διεκδικήσεις*, Καθημερινές εκδόσεις Α.Ε., Ειδική έκδοση.

28. Συρίγος, Α. (2008), *Προκλήσεις Ασφαλείας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση.

29. Συρίγος, Α. (2015), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη.

30. Συρίγος, Α. (2020), *Η ελληνική δήλωση του 2015 για το Διεθνές Δικαστήριο*, Εφημερίδα των Συντακτών.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 30 Δεκεμβρίου 2022,

https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/225501_i-elliniki-dilos-i-toy-2015-gia-diethnes-dikastirio

31. Συρίγος, Α. (2020), *Μία αναγκαία συμφωνία*, Εφημερίδα Καθημερινή.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 22 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.kathimerini.gr/opinion/1091434/mia-anagkaia-symfonia/>

32. Συρίγος, Α., Ντόκος, Α. (2020). *60 χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας: Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων*.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 24 Δεκεμβρίου 2022,

https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf

33. Τζιάτζιος, Κ. (2013), *Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας στη Ν.Α. Ευρώπη*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022

https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/14322/1/TziatziosK_2013.pdf

34. Χαλούμης, Κ. (2017), *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά την περίοδο της κρίσης (External Relations of Greece in the Period of Crisis)*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 25 Δεκεμβρίου 2022

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3094350

35. Χατζηθεοφάνους, Γ. (2017), *Εθνική Στρατηγική - Πρόταση για ένα νέο θεσμικό πλαίσιο*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

36. Χουλιάρης, Λ. (2019), *Υφαλοκρηπίδα - ΑΟΖ για μια στρατηγική του Ελληνισμού στη Μεσόγειο*, Εκδόσεις Πέλασγος

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Ataman, M. (2017), *July 15 Coup Attempt in Turkey: Context, Causes and Consequences*, Istanbul: SETAPublications.

2. Axt, H. - J., (2020), *War of Nerves over Energy Resources in the Eastern Mediterranean*, Published by: Südosteuropa Gesellschaft e.V.

3. Basar, B. (2017), *Authoritarian Politics in Turkey, Elections, Resistance and the AKP*, Publisher Bloomsbury Publishing.

4. Berti, B. (2015), *The Syrian Refugee Crisis: Regional and Human Security Implications*, The Institute for National Security Studies.

Τελευταία ημερομηνία ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

https://www.inss.org.il/strategic_assessment/the-syrian-refugee-crisis-regional-and-human-security-implications/

5. Dalay, G. (2021), *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock*, Brookings.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>

6. Deardorff Miller S. (2016), *Political and Humanitarian Responses to Syrian Displacement*, Published by Routledge.

7. Ekmekci, P.E. (2017), *Syrian Refugees, Health and Migration Legislation in Turkey*. J Immigrant Minority Health 19, 1434–1441.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

<https://doi.org/10.1007/s10903-016-0405-3>

8. Ellinas, C & Tzimitras H. & Roberts J., (2016), *Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean: The Case for Pragmatism*, Washington DC: Atlantic Council, p.24

9. Grigoriadis, I. (2021), *The European Union in the Eastern Mediterranean in 2020: Whither Strategic Autonomy*, Journal Of Common Market Studies, Bilkent University, Ankara, DOI: 10.1111/jcms.13247

Τελευταία ανάκτηση: 6 Ιανουαρίου 2023.

<http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/15779.pdf>

10. Grigoriadis, I., (2014), *Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?*, Middle East Policy.

11. Grigoriadis, I., (2020), “*The Eastern Mediterranean as an Emerging Crisis Zone: Greece and Cyprus in a Volatile Regional Environment*” in Michaël Tanchum, ed., *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geo-Political Realities*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung (KAS) Turkey.

12. International Court of Justice, (2009), *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, *The Court establishes the single maritime boundary delimiting the continental shelf and exclusive economic zones of Romania and Ukraine*, Official site of the International Court of Justice.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022.

<https://web.archive.org/web/20090205045804/http://www.icj-cij.org/docket/files/132/14985.pdf>

13. Liszowska, D. (2020). *Migration Crisis and Its Impact on the Internal Situation in Turkey*, *Studia Europejskie - Studies in European Affairs*, 24(3), 64-83.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 15 Ιανουαρίου 2023

<https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.4>

14. Martin, S. & Weerasinghe S. & Taylor A., (2014), *Humanitarian Crises and Migration Causes, Consequences and Responses*, Published by Routledge.

15. Mees, (2012), *Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation*, <https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>

16. Official Site of the International Court of Justice, (1993), *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.icj-cij.org/en/case/150>

17. Official Site of the International Court of Justice, (1995), *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)*.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022,

<https://www.icj-cij.org/en/case/87>

18. Official Site of the United Nations, *Treaty Collection*, (1982), *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982

https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en

19. Official Site of United Nations, (2003), *Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*, 17 February 2003.

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>

20. Official Site of United Nations, (2010), *Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone*, 17 December 2010

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>

21. Official Site of United Nations, (2019), *Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean*. Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2022

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>

22. Schaller, C. (2022). *Hardly predictable and yet an equitable solution: Delimitation by judicial process as an option for Greece and Turkey in the Eastern Mediterranean*. *Leiden Journal of International Law*. doi:10.1017/S0922156522000292

Ημερομηνία τελευταίας ανάκτησης: 6 Ιανουαρίου 2023

<https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/hardly-predictable-and-yet-an-equitable-solution-delimitation-by-judicial-process-as-an-option-for-greece-and-turkey-in-the-eastern-mediterranean/3A13A0BDE4D295F8231870F95D0D371C#article>

23. Scharf M. & Sterio M. & Williams P. (2020), *The Syrian Conflict's Impact on International Law*, Published by Cambridge University Press.

24. Soldatos, S. (2016), *Turkish Air Force Violations of Greek National Airspace in the Aegean*, Cyprus Center For European and International Affairs, University of Nicosia, Eastern Mediterranean Policy Note, No. 4 (17 March 2016).

Τελευταία ανάκτηση: 5 Ιανουαρίου 2023,

https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMP_N_4_ENG.pdf

25. Stevenson, P. (2022), *Israel & Lebanon Strike 'Historic' Maritime Border Deal*, *Mees*, 14 October 2022
<https://www.mees.com/2022/10/14/geopolitical-risk/israel-lebanon-strike-historic-maritime-border-deal/d967c670-4bba-11ed-89f2-8dcc67b9879e>

26. Tagliapietra, S. (2020), *Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade?*, Milan: ISPI (Istituto per gli Studi di Politica Internazionale).

27. Turkey, (2019), *Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary - General*, Digital Library of United Nations.

Ημερομηνία τελευταία ανάκτησης: 12 Ιανουαρίου 2023

<https://digitallibrary.un.org/record/3836918>

28. United Nations, (1982, 10 December), *Final Act of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea*, Chapter XXI: Law of the sea, Vol - 2 , Montego Bay, Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022

https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf

29. United Nations, Office of Legal Affairs, (2018), *Draft conclusions on identification of customary international law*.

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022,

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_13_2018.pdf

30. Vukowich, W. (2004), *The Law of the Sea, Series: Publications on Ocean Development*, Volume: 45

Τελευταία ανάκτηση: 22 Δεκεμβρίου 2022

<https://brill.com/display/title/8963>

31. Yiallourides, C. (2021), *Maritime Boundary Delimitation in the Eastern Mediterranean Sea: Progress and Outstanding Legal Issues*, *Eastern Mediterranean Affairs*, Issue 2 (2021)
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3979875